

CENTRUL INTERNAȚIONAL PENTRU PROTECȚIA
ȘI PROMOVAREA DREPTURILOR FEMEII „LA STRADA”

PRACTICI CURENTE DE AUDIERE A COPIILOR VICTIME-MARTORI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

RAPORT DE EVALUARE RAPIDĂ

CENTRUL INTERNAȚIONAL PENTRU PROTECȚIA
ȘI PROMOVAREA DREPTURILOR FEMEII „LA STRADA”

PRACTICI CURENTE DE AUDIERE A COPIILOR VICTIME-MARTORI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

RAPORT DE EVALUARE RAPIDĂ

CHIȘINĂU, 2009

Prezentul raport a fost elaborat cu susținerea financiară a Misiunii OSCE în Republica Moldova, în cadrul proiectului „Evaluarea practicilor curente de audiere a copiilor traficați în special în scopul exploatării sexuale”¹

Misiunea OSCE în Moldova a oferit sprijin financiar la editarea prezentei publicații. Acest suport nu prevede aprobarea de către Misiune a conținutului, prezentării grafice sau a modului de expunere a informației și opiniilor ce se conțin în publicație.

Editor:

Centrul Internațional pentru Protecția
și Promovarea Drepturilor Femeii „La Strada”
Președinte: Ana Revenco

Autori:

Alina Budeci,
Manager Centrul de Contact

Au mai contribuit:

Svetlana Chintea,
Psihopedagog, Centrul de Contact

Alina Popa,
Consultant la Linia Fierbinte

Daniela Misail-Nichitin,
Manager Centrul de Resurse

Unele materiale din această ediție pot fi xerocopiate gratuit și reproduse fără acordul prealabil al autorilor numai în scopuri instructive, științifice, ce nu urmăresc obținerea de profit, cu condiția indicării autorilor și sursei de informare.

Pentru informații suplimentare privind prezentul raport ne puteți contacta:
MD 2012, L.P. 259, Chișinău, Republica Moldova

Tel.: (373 22) 23.49.06
Fax: (373 22) 23.49.07

E-mail: assistance@lastrada.md

Web Site: <http://www.lastrada.md>

¹ Assessment of the current practices in the field of investigative interview on cases of child trafficking especially for and/or sexual exploitation. July 2008 - December 2009.

CUPRINS

SUMAR EXECUTIV	4
INTRODUCERE	6
I. NOȚIUNI DE LUCRU. CADRUL LEGAL AL REPUBLICII MOLDOVA	10
II. PRINCIPII GENERALE DE DESFĂȘURARE A AUDIERII COPILULUI	13
III. PRACTICI CURENTE DE AUDIERE A COPILULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA	19
III.1. CUNOAȘTEREA SPECIFICULUI LUCRULUI CU COPIII	19
<i>Profilul social al copilului victimă</i>	19
<i>Procesele cognitive și comportamentul copilului</i>	20
<i>Diferențele de vârstă și gen</i>	22
<i>Concluzii</i>	24
III. 2. ABORDAREA MULTIDISCIPLINARĂ A CAZURILOR	26
<i>Componența echipei multidisciplinare</i>	26
<i>Pregătirea profesională a membrilor echipei multidisciplinare.</i>	
<i>Baza legislativă și științifico-didactică</i>	27
<i>Rolul specialiștilor implicați în audierea copiilor</i>	28
<i>Implicarea psihologului în desfășurarea audierii</i>	29
<i>Planificarea în comun a audierii</i>	29
<i>Referirea cazurilor și acoperirea nevoilor copiilor victime-martor</i>	29
<i>Frustrările profesionale</i>	30
<i>Concluzii</i>	30
III. 3. ORGANIZAREA ȘI DESFĂȘURAREA AUDIERILOR	32
<i>Valoarea audierii</i>	32
<i>Etapele audierii</i>	32
<i>Pregătirea copilului pentru audiere</i>	33
<i>Nevoile copiilor</i>	34
<i>Începerea audierii</i>	35
<i>Conducerea audierii</i>	36
<i>Finalizarea audierii</i>	40
<i>Evaluarea audierii</i>	40
<i>Concluzii</i>	41
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	43

SUMAR EXECUTIV

Prezentul Raport de evaluare rapidă a fost realizat de Centrul Internațional pentru Protecția și Promovarea Drepturilor Femeii „La Strada” cu suportul financiar al Misiunii OSCE în Republica Moldova. Evaluarea a fost efectuată în perioada 2008-2009, fiind axată pe analiza sumară a practicilor naționale curente de audiere a copiilor, victime-martori ai traficului de persoane/exploatării sexuale comerciale.

Informațiile obținute în urma analizei intenționează să servească drept un punct de pornire în realizarea obiectivelor de asigurare a bunăstării copilului și colectării datelor calitative în urma mărturiilor acestuia. Raportul prezintă situația actuală privind conducerea audierii, abordarea multidisciplinară a cazurilor, precum și perceperea de către copil a intervențiilor din partea grupurilor profesionale. Totuși, conținutul prezentei publicații nu reprezintă neapărat poziția sau politicile oficiale ale respondenților sau ale organizațiilor pe care le reprezintă.

Raportul este compartimentat în 3 capitole: *Noțiuni de lucru. Cadrul legal al Republicii Moldova* (I), *Principii generale de desfășurare a audierii copilului* (II) și *Practica curentă de audiere a copilului în Republica Moldova* (III). Întrucât ne-am propus mai detaliat să ne axăm pe analiza practicilor curente de audiere a copiilor victime-martori, capitolul III, ca și Raportul în ansamblu, a avut ca repere 3 criterii de bază (care de fapt au servit și în calitate de obiective). Structura Raportului urmează anume aceste criterii și conține 3 subcapitole (ale capitolului III):

- *Cunoașterea specificului lucrului cu copiii* (subcapitolul dat și-a propus ca scop reflectarea percepției mărturiilor copilului de către specialiști, percepere determinată de nivelul cunoașterii nevoilor, precum și a particularităților de dezvoltare ale copilului).
- *Abordarea multidisciplinară a cazurilor* (subcapitol ce își propune să determine cum înțeleg diferiți specialiști abordarea multidisciplinară a cazului, funcțiile și rolul membrilor echipelor multidisciplinare, formate în scopul asistenței copiilor abuzați, precum și perceperea implicării specialiștilor din domeniul social în procesul de audiere a copiilor victime-martori).
- *Organizarea și desfășurarea audierilor* (subcapitol ce are drept scop identificarea practicilor naționale de organizare a audierilor copiilor și a etapelor acestora din perspectiva abordării multidisciplinare a cazului).

Prezenta evaluare a permis schițarea unei liste de variabile, care influențează negativ desfășurarea audierii copiilor:

- specialiștii nu beneficiază de instruire specializată în domeniul audierilor;
- specialiștii preferă abordarea individuală a cazurilor în schimbul celei complexe, multidisciplinare;
- cei mai mulți specialiști sunt suprasolicitați la locul de muncă și, din lipsă de timp, nu reușesc să constituie un tablou

- complet al situației de abuz/exploatare sexuală sau omit unele riscuri asociate;
- specialiști nu întotdeauna cred mărturiilor copilului și tind să aibă cel puțin un martor adult, care ar confirma cele spuse de copil;
- mulți specialiști nu cunosc principiile de audiere a copilului și etapele de organizare a acesteia.

La moment, audierea copiilor se limitează la o serie de întrebări adresate fie de ofițerul de urmărire penală sau procuror, fie de lucrătorul social sau psiholog (ori într-o formulă combinată) cu scopul de a obține un răspuns de la copilul victimă. Însă productivitatea audierii depinde de interacțiunea dinamică, conversațională între specialist și copilul intervievat, având drept scop obținerea volumului maximal de informație relevantă și specifică. În același timp intervievatorul urmează să reducă orice posibilitate de a contamina și influența informația oferită de copil, ținând cont și de necesitatea reducerii nivelului de stres a copilului.

În varianta de proiect, conținutul raportului de evaluare rapidă a practicilor curente de audiere a copiilor victime-martor a fost de asemenea obiectul unor dezbateri cu reprezentanți ai organelor de drept (judecă-

tori, procurori, ofițeri de urmărire penală) în cadrul unei mese rotunde cu același generic. Opiniile și sugestiile participanților la masa rotundă au coincis în mare parte cu principalele teze expuse în raport, dar esențial este că toți participanții au recunoscut necesitatea instituirii și promovării serviciilor de mediere, a unor cabinete specializate pentru intervievarea copiilor, victime-martor ale traficului de ființe umane și/sau exploatării sexuale, a instruirii lucrătorilor organelor de drept referitor la metodele de lucru cu copii din această categorie. Principalele concluzii și recomandări ale raportului au fost prezentate de asemenea în cadrul ședinței grupului coordonator în domeniul prevenirii și combaterii violenței în bază de gen, inclusiv a violenței în familie, din cadrul Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei.

Prezentul Raport este recomandat specialiștilor din domeniul social, reprezentanților organelor de drept și colaboratorilor organizațiilor neguvernamentale, care lucrează în sistemul de asistență a copiilor și recomandă implicarea în procesul de audiere a unui specialist instruit în lucrul cu victima, pregătirea copilului pentru procesul de investigare/depunere a mărturiilor, acoperirea nevoilor și oferirea unui loc securizant copilului.

INTRODUCERE

Una din activitățile Centrului Internațional „La Strada” din 2001 și până în prezent este identificarea cazurilor de trafic de persoane, organizarea/facilitarea accesului la asistență specializată, începând cu recuperarea victimelor din locul exploatării, plasament și asistență în țara de destinație și finalizând cu asistență post-repatriere (medicală, psihologică, juridică, socială ș. a.). Din anul 2005, colaboratorii Centrului Internațional „La Strada” oferă și servicii de mediere între copilul, victimă-martor, și organele de drept pe dosarele de trafic de persoane/exploatare sexuală a copiilor. Asemenea servicii prevăd participarea specialistului (psihologului) la etapa de identificare a statutului copilului, nevoilor acestuia, pregătirii lui pentru audiere, conlucrare cu reprezentantul organelor de drept în desfășurarea audierii și finalizarea acesteia, precum și facilitarea accesului copilului și familiei acestuia la asistență ulterioară. În procesul de mediere specialiștii Centrului Internațional „La Strada” se ghidează de principiile generale de protecție și promovare a drepturilor copilului, stipulate în Convenția cu privire la Drepturile Copilului, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 29 noiembrie 1989.

Activitatea practică de mediere a comunicării între polițist și copilul victimă a demonstrat că procesul de urmărire penală este unul lung, imprevizibil și traumatizant atât pentru copil, cât și pentru rudele acestuia. Chiar și specialiștii experimentați își lasă adesea amprenta pe starea emoțională a participanților la procesul în cauză. Or, au-

diera atentă și completă, implicarea specialiștilor din diferite domenii joacă un rol esențial în menținerea mărturiilor și asigurarea copilului cu un mediu protejat. Deseori lipsa probelor medicale sau a componentelor acestora, în special, când copiii demască asemenea acțiuni ca fotografierea /filmarea corpului nud, observarea impusă a comportamentului sexual al abuzatorului, mângâierea sau atingerea unor părți ale corpului (a zonei genitale, bunăoară) complică și mai mult cazul.

Identificarea și documentarea cazurilor sunt influențate și de unele circumstanțe inerente. De exemplu, copiii exploatați sexual consideră experiența pe care au avut-o drept taină și se simt frustrați când sunt impuși să o povestească. Victimele acestor abuzuri nu realizează acțiunile săvârșite asupra lor ca fiind infracțiuni și, respectiv, nu le raportează organelor de drept sau serviciilor sociale, preferând să se destăinuiească mai degrabă prietenilor sau rudelor. Acești copii manifestă, de asemenea, dependență emoțională față de abuzator, care, la rândul său, amplifică asemenea dependență prin metode de manipulare și control. Dependența de abuzator se manifestă fie la etapa de colectare a datelor, fie deja în instanța de judecată, când copilul refuză să răspundă la întrebări sau neagă cele spuse anterior.

Experiența de lucru a Centrului Internațional „La Strada” în cadrul echipei de intervenție psiho-sociale și asistare a victimelor-martori pe parcursul procesului de urmărire penală confirmă faptul că adesea copiii omit

detalii (de o importanță relevantă pentru ofițerii de urmărire penală) în descrierea experienței traumatiche. Fapt cauzat fie de particularitățile de memorizare și reproducere a informației, fie de riscurile care nu au fost identificate la timp de specialiști. Luând în considerație faptul că uitarea este un proces firesc și de asemenea un mecanism de coping cu situația traumatică, iar victima poate să-și amintească detaliile fie cu ajutorul unor întrebări bine structurate, fie după o perioadă de timp, rolul psihologului este de a explica atât victimei, cât și altor profesioniști care sunt cauzele unui asemenea proces și să documenteze această stare a copilului.

Deși calitatea informației oferite de victimă este importantă pentru asigurarea unei urmăriri penale eficiente, adesea profesioniștii nu posedă tehnicile adecvate stabilirii relației de încredere cu victima sau conducerii unei audieri eficiente. Experiența Centrului Internațional „La Strada” arată că de obicei specialiștii desfășoară audierea victimei conducându-se de un număr redus de principii ale interviuării, obținute deseori fie în baza instruirii de specialitate, fie în urma observării tehnicii de lucru a colegilor săi, iar uneori și a intuiției personale. Nerespectarea în Republica Moldova a mai multor recomandări și principii internaționale existente privind audierea minorilor a servit drept imbold pentru analiza practicilor curente în domeniul organizării și desfășurării audierii copiilor, victime-martori, și compararea acestora cu experiența internațională.

Imbold pentru analiza practicilor curente de audiere a copiilor victime-martori a servit necesitatea practică de a schimba ceva în

modul de pregătire, organizare și desfășurare a audierilor. Schimbări care să asigure respectarea interesului suprem al copilului, precum și să îmbunătățească calitatea mărturiilor colectate de ofițerii de urmărire penală. Ori, aceste schimbări ar însemna alinierea practicii de audiere la principiile internaționale privind protecția copilului împotriva exploatării sexuale.

Din aceste considerente am recurs la o evaluare rapidă a practicilor de audiere a copiilor, victime-martori, analizând un număr limitat de criterii, selectând doar acelea, cunoașterea/respectarea cărora, din experiența noastră, s-a dovedit a fi foarte relevantă în prevenirea revictimizării copilului și tergiversării cazului. După cum remarcam anterior, în analiza practicilor curente de audiere a copiilor victime-martori ne-am bazat pe următoarele 3 criterii:

1. Cunoașterea specificului lucrului cu copiii

Cunoașterea particularităților de dezvoltare a copilului este necesară tuturor specialiștilor care lucrează cu copiii. Și aici ne referim nu numai la specialiștii din domeniile sociale, ci și la reprezentanții organelor de drept, ce lucrează pe cazuri în care sunt implicați minorii. Aceste cunoștințe ajută specialiștilor să înțeleagă comportamentul copilului și să interpreteze în cunoștință de cauză anumite reacții pe care le manifestă copiii în diverse circumstanțe. Iar în cazul reprezentanților organelor de drept, persoana care conduce audierea trebuie să posede abilitatea de a stabili raportul cu copilul. Ori acest lucru presupune cunoașterea caracteristicilor psihofiziologice ale copilului, spre a putea apli-

ca tehnicile corespunzătoare de relaționare cu acesta.

2. Abordarea multidisciplinară a cazurilor

Cazurile de abuz/exploatare sexuală a copiilor comportă urmări grave, care marchează personalitatea lui pe întreaga viață. Pentru a reduce la minimum consecințele abuzului față de copil, este necesară abordarea complexă a acestor cazuri și, respectiv, atragerea diferiților specialiști cu o pregătire corespunzătoare. Incriminarea contează și ea în combaterea fenomenului de abuz/exploatarea a copilului, dar este foarte important ca în procesul de urmărire penală audierea copilului să fie cât mai puțin traumatizantă pentru el. Prin urmare, copilul trebuie pregătit/însoțit de către un psiholog și nu mai puțin important este și medierea comunicării în procesul de audiere. Medierea este benefică atât copilului, cât și reprezentanților organelor de drept, deoarece reduce numărul audierilor și poate îmbunătăți calitatea mărturiilor copilului.

3. Organizarea și desfășurarea audierii

De cum este organizată și desfășurată audierea copilului victimă-martor va depinde în mare parte calitatea mărturiilor acestuia. Pentru a asigura succesul audierii, specialiștii bine pregătiți țin cont de unele aspecte, precum *adaptarea interviului la vârsta copilului, educația acestuia, pregătirea copilului pentru colectarea datelor, stabilirea și menținerea raportului cu copilul, durata și numărul interviurilor* etc. Aceste aspecte confirmă încă o dată importanța abordării multidisciplinare și a audierilor.

Metodologia

În vederea atingerii obiectivelor propuse, au fost realizate:

- interviuri structurate cu specialiști ce lucrează cu copiii abuzați/exploatați sexual și au experiență de lucru în echipe multidisciplinare și/sau medierea contactelor între polițist și copilul victimă (36 de interviuri);
- interviuri semistructurate cu copiii abuzați sexual în afara familiei, care au participat în calitate de victime/părți vătămate în proces (15 interviuri);
- analiza statisticii Centrului Internațional „La Strada” ce se conține în Baza de Date pe cazuri cu copii victime ale traficului de ființe umane în scopul exploatării sexuale (54 de dosare);
- analiza cantitativă a fișelor de evaluare psihologică a copiilor victime-martori, asistați de specialiștii Centrului Internațional „La Strada” (33 de fișe).

În calitate de specialiști care lucrează cu copii abuzați au fost intervievați reprezentanți ai organelor de drept (procurori, polițiști), psihologi, asistenți sociali care participă la organizarea și desfășurarea audierilor copiilor din **3 regiuni** ale Republicii Moldova (convențional divizate) - Nord, Centru, Sud. Interviurile au fost realizate în perioada **noiembrie 2008 - august 2009**. Participarea a fost voluntară, iar interviurile au fost realizate de specialiștii Centrului Internațional „La Strada”. Înainte de interviu persoanele au fost informate despre scopul și obiectivele studiului, dreptul lor de a accepta sau renunța la interviu, dreptul de a întrerupe în orice moment interviul/conversația. De asemenea, persoanele care și-au exprimat acordul de a fi interviuate au fost asigurate de deplina confidențialitate a

datelor furnizate și identității lor.

Deși în procesul de scriere a prezentului raport am încercat să respectăm acuratețea în prezentarea datelor și noțiunilor, totuși nu putem garanta că întregul lui conținut este lipsit de careva lacune sau omisiuni. La această etapă ținem să precizăm doar că scrierea raportului a durat mai mult decât a fost preconizat, motivele fiind un șir de **constrângeri**. Constrângeri de care se va ține cont la discutarea rezultatelor și recomandărilor.

- *Compararea datelor*

La scrierea raportului s-a ținut cont de experiența Centrului Internațional „La Strada” și mai puțin de compararea datelor pe motivul lipsei cercetărilor în domeniul audierii, evaluării stării copiilor înaintea audierii și după.

- *Eșantionul*

Numărul redus al specialiștilor instruiți în domeniul audierii copiilor nu ne-a permis să procedăm la o analiză comparativă a practicii de audiere desfășurate de către specialiști instruiți și cei care nu au beneficiat de instruire specializată.

- *Comprehensivitatea*

La moment, există o gamă largă de literatură de specialitate în domeniul audierii copiilor victime-martori, iar raportul de față reprezintă, în mod inevitabil, doar starea lucrurilor în domeniul audierii copiilor victime-martori în Republica Moldova (din perspectiva specialiștilor implicați în audieri). Cititorii sunt încurajați să utilizeze și alte surse de referință pentru a-și lărgi cunoștințele.

- *Specializarea*

Unele subiecte de importanță sporită în do-

meniul audierii au fost numai menționate, altele omise. Este vorba de subiecte ce se referă la analiza calitativă a tehnicii de audiere a copiilor, utilizarea echipamentului audio și video, amenajarea camerelor de intervievare a copiilor etc. Aceste subiecte nu au fost analizate detaliat din motivul că abia recent a început a fi practică asemenea abordare la nivel național. De asemenea, raportul are drept scop o evaluare rapidă a situației în Republica Moldova și compararea acesteia cu practicile/recomandările internaționale; din moment ce vor fi abordate recomandările prezentului raport, informația respectivă va fi inclusă în practica națională.

Raportul privind analiza practicilor curente de audiere a copiilor victime-martori prezintă starea de lucruri în acest domeniu către anul 2009 și vine cu un șir de recomandări, implementarea cărora ar contribui la eficientizarea procesului de audiere prin respectarea Recomandărilor internaționale privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale. Prezentul raport nu conține informații despre pași concreți de realizare a audierilor, ci doar unele extrase din legislația internațională și cea națională în domeniul drepturilor copilului, utilizate ca repere de comparație cu practica curentă. Cât privește algoritmul desfășurării unor audieri din perspectiva abordării multidisciplinare a cazului, astfel încât să se asigure la maxim interesul suprem al copilului cel puțin prin efectuarea audierilor într-un local specializat, respectând durata corespunzătoare, atragerea specialiștilor special instruiți în acest sens, el va fi subiectul următoarei publicații a Centrului Internațional „La Strada”.

NOȚIUNI DE LUCRU.

CADRUL LEGAL AL REPUBLICII MOLDOVA

Literatura de specialitate oferă o varietate de modele de colaborare în cadrul echipelor multidisciplinare, precum și tehnici de audiere sau, cum mai sunt numite în unele surse, tehnici de interviu. Pentru a evita interpretarea eronată a unor termeni, în cele ce urmează aducem definițiile principalelor noțiuni utilizate în cadrul prezentului raport.

Audierea - procedeu probatoriu, prin intermediul căruia sunt obținute declarațiile martorului victimă copil².

Copil este „orice persoană sub vârsta de 18 ani”.

Victimă se consideră orice persoană fizică sau juridică căreia, prin infracțiune, i-au fost aduse daune morale, fizice sau materiale³.

Martorul este persoana citată în această calitate de organul de urmărire penală sau de instanță, precum și persoana care face declarații, în modul prevăzut de prezentul cod, în calitate de martor. Ca martori pot fi citate persoane care posedă informații cu privire la vreo circumstanță ce urmează să fie constatată în cauză⁴.

Victimizarea repetată/revictimizarea - situația în care aceeași persoană suferă de mai mult decât un incident criminal pe o pe-

Interviu – conversație cu un anumit scopⁱ. Începând cu anii 1990, Eric Shepherd promovează adoptarea noțiunii de „interviu investigativ”, descriind astfel întrebările adresate victimelor, martorilor și suspectilor. Spre deosebire de interogare, scopul căreia este obținerea mărturiilor, probelor, scopul unui interviu este obținerea informației.ⁱⁱ Scopul interviului este de a colecta date veridice care urmează a fi folosite pentru luarea unei decizii informate și planificarea acțiunilor ulterioare. Interogarea, însă, este o întâlnire „față în față” cu un subiect în scopul obținerii, admiterii sau confesiunii asupra violării reale sau aparente a legii sau politiciiⁱⁱⁱ. Interviu structurat investigativ este o interacțiune dinamică, conversațională între un ofițer de poliție și un interviuat cu scopul de a obține un volum maxim de informație exactă și relevantă, reducând posibilitatea de contaminare sau influențare asupra informației oferite de către persoana interviuată sau supunerea acesteia factorilor de stres^{iv}.

ⁱ (Hodgson, 1987)

ⁱⁱ Meyer și Morgan, 2000. (Review of investigative interviewing, p.11. Investigative interviewing, the literature)

ⁱⁱⁱ Zesche, 2003, p. 49, vezi p. 4.

^{iv} A structured investigative interview is a dynamic, conversational interaction between an officer and an interviewee with a goal of obtaining the maximum amount of accurate and relevant information while reducing the possibility of contaminating and influencing the information provided by the interviewee or placing him under an undue amount of stress. (The structured investigative interview. Publication Date: 01-JUN-07. Publication title: The FBI Law Enforcement Bulletin. Authors: Simons, Andre B., Boetig, Brian Parsi)

rioadă specifică de timp⁵. În contextul actualului raport noțiunile de victimizare repetată și revictimizare vor fi utilizate în calitate de sinonime.

Victimizarea secundară - victimizarea care

² Igor DOLEA. Dreptul procesual penal. Chișinău, Editura „CARTEA JURIDICĂ”, 2009.

³ Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Legea nr. 122-XV din 14 martie 2003, art. 58. (Monitorul Oficial, 7 iunie 2003, nr. 104-110, p. I, art. 447).

⁴ Tot acolo, art. 90.

⁵ Keh Pease. Repeat victimisation: taking stock. Crime detention and prevention series. Paper 90.

apare nu ca rezultat direct al actului criminal, ci ca urmare a răspunsului din partea instituțiilor sau persoanelor.⁶

Termenul **exploatare sexuală** este un termen general, care include printre altele: pornografia juvenilă, prostituția și sclavia sexuală, precum și traficul de copii în scopul exploatării sexuale.⁷

Traficul de copii - „Recrutarea, transportarea, transferul, adăpostirea sau primirea unui copil, precum și darea sau primirea unor plăți ori beneficii pentru obținerea consimțământului unei persoane care deține controlul asupra copilului, în scopul:

- a) exploatării sexuale, comerciale și necomerciale, în prostituție sau în industria pornografică;
- b) exploatării prin muncă sau servicii forțate;
- b¹) practicării cerșetoriei sau în alte scopuri josnice (introdusă prin Legea nr. 193-XVI din 26 septembrie 2008);
- c) exploatării în sclavie sau în condiții similare sclaviei, inclusiv în cazul adopției ilegale;
- d) folosirii în conflicte armate;
- e) folosirii în activitate criminală;
- f) prelevării organelor sau țesuturilor umane (în redacția Legii nr. 193-XVI din 26 septembrie 2008);
- g) abandonării în străinătate;
- h) vânzării și cumpărării.”⁸

Mediator (intermediator în literatura de specialitate străină) este persoana instruită, care poate ajuta martorul vulnerabil să înțeleagă întrebările adresate și care ulterior poate reproduce (comunica) inteligibil răspunsurile martorului. Acești specialiști pot ajuta victima /martorul la fiecare etapă a procesului, începând cu etapa de investigare și interviuare de către polițist /ofițerul de urmărire penală și sfârșind cu pregătirea pentru procesul de judecată. (Intermediatorul poate:

- îmbunătăți procesul de luare a deciziilor prin oferirea informației practice cu privire la nevoile martoului;
- îmbunătăți calitatea /productivitatea interviului de investigare și a mărturiilor în instanța de judecată.¹

În practică, noțiunea **mediere** este folosită mai des în contextul justiției restaurative și reprezintă un proces prin care victima și infractorul au posibilitatea, în circumstanțe sigure și aflate sub control, de a ajunge la conciliere, fiind asistate de mediatorⁱⁱ.

¹ “What’s my story? A guide to using intermediaries to help vulnerable witnesses”. Criminal Justice System, 2006 .

ⁱⁱ Manual de mediere. Chișinău 2006, IRP.

Echipe multidisciplinară - grup de specialiști (psiholog, asistent social, jurist /avocat, polițist, procuror), care, prin efort comun, interacționând în baza divizării sarcinilor și acțiunilor, își asumă responsabilitatea intervenției în cazurile de trafic și exploatare sexuală a copiilor.

Scopul echipei multidisciplinare este asigurarea securității imediate și continue a copilului victimă, minimizarea traumei /revictimizării, precum și creșterea calității dosarelor pe cazuri de trafic / exploatare sexuală a copiilor.

⁶ Secondary victimization of rape victims: insights from mental health professionals who treat survivors of violence. Rebecca Campbell and Sheela Raja, University of Illinois at Chicago, 1999.

⁷ Consiliul European. Comitetul Miniștrilor. Recomandarea REC (2001) 16 privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale (Adoptată de Comitetul Miniștrilor la 31 octombrie 2001, la cea de-a 771-a reuniune a delegaților miniștrilor).

⁸ Codul penal al Republicii Moldova, Legea nr. 985-XV din 18 aprilie 2002 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 128-129, p. I, art. 1012)

În cadrul acestui raport, prin noțiunea de **mediator** se subînțelege o persoană instruită, care identifică necesitățile copilului victimă-martor, participă la toate etapele - de la procesul de urmărire penală până la judecarea cauzei, în special la audiere, pregătind copilul și polițistul pentru audiere, asigurând minimalizarea victimizării secundare a copilului și prezentând fișa de evaluare psihologică a copilului.

În prezentul raport prin noțiunea de **copii victime-martori subînțelegem copiii abu-**

zați sexual în afara familiei, care au depus mărturii în calitate de victimă/parte vătămată în procesul de urmărire penală și în instanța de judecată pe cazuri de trafic de copii, constrângere la acțiuni cu caracter sexual și exploatare sexuală comercială.

În raport se mai utilizează noțiunea de **audiere** cu referire la practica curentă din Republica Moldova, iar noțiunea de **interviu investigativ** - în contextul experienței internaționale. La ambele noțiuni ne-am referit la începutul acestui capitol.

PRINCIPII GENERALE DE DESFĂȘURARE A AUDIERII COPILULUI

Audierea joacă deseori rolul-cheie în cazul investigațiilor privind traficul de copii, exploatarea sexuală comercială sau abuzul sexual asupra copiilor, iar caracterul complex al acestor crime implică, pe de o parte, responsabilitatea conducerii unui proces de urmărire penală minuțios și obiectiv, iar pe de altă parte - organizarea asistenței și protecției copilului și familiei acestuia.

Hotărârea explicativă a Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 37

„La audierea minorului se interzic întrebările sugestive din partea ofițerului de urmărire penală sau a procurorului, ultimii fiind obligați să stabilească o asemenea tactică de interviu care să nu prejudicieze psihicul persoanei.”

De asemenea și în timpul cercetării judecătorești „adresarea întrebărilor de către participanții la proces trebuie să se realizeze într-un mod care să excludă circumstanțele ce ar putea acționa negativ asupra minorului”.

Practica națională în domeniul audierii copiilor arată că aceștia sunt supuși întrebărilor (care, deseori, se repetă) de la 6 până la 10 ori, în medii diferite (acasă, la școală, la comisariat etc.) și de către persoane diferite. Iar atunci când audierile repetate conțin întrebări închise sau întrebări sugestive și atunci când asupra copilului se exercită presiunea de a oferi informație specifică, asemenea întâlniri influențează negativ starea copilului, precum și calitatea declarațiilor pe care le face. În același timp, practica altor țări admite uneori conducerea audierilor repetate, dar acestea trebuie să urmeze un șir de reguli: în cazul în care audierea repetată este condusă într-un mediu sigur/suștinător, conține întrebări deschise și urmează în scurt timp după prima întrevvedere cu co-

pilul, atunci aceasta îi poate fi de ajutor în amintirea situației și detaliilor pe caz.

Deși majoritatea țărilor utilizează noțiunea de “interviu investigativ”, care presupune respectarea unui șir de principii, totuși nu am găsit principii unanim acceptate de organizare și desfășurare a acestuia, principiul de bază fiind respectarea *interesului suprem al copilului*.

Astfel, prin interes suprem al copilului se subînțelege asigurarea bunăstării copilului, care este determinată de o varietate de circumstanțe individuale, cum ar fi vârsta, nivelul de maturitate a copilului, prezența sau absența părinților, condițiile în care crește și se dezvoltă, precum și experiențele acestuia. Factorii, care determină interesul suprem al copilului sunt:

- Viziunile copilului (dorințele și sentimentele copilului, comparate cu abilitatea acestuia de a înțelege și evalua implicarea diferiților factori).
- Mediul sigur (existența localurilor de asistență medicală a copilului, experiența negativă trecută și prezența factorilor acesteia până la momentul actual, posibilitățile de monitorizare a situației copilului).
- Familia (calitatea și durata relațiilor și gradul de atașare a copilului față de frați, surori, alți membri ai familiei, alte persoane adulte din comunitate; efectul potențial în urma separării de familie; abilitatea adulților de a îngriji copilul);
- Dezvoltarea și nevoile copilului (vârsta, genul, abilitățile copilului; nevoile fizice sau emoționale; nevoile educaționale; starea sănătății copilului).

Articolul 3 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului.

„1. În toate acțiunile care îi privesc pe copii, întreprinse de instituțiile publice sau private de protecție socială, de instanțele judecătorești, de autoritățile administrative sau de organele legislative, interesul suprem al copilului va avea o importanță prioritară.
2. Statele Părți se angajează să asigure protecția și îngrijirea necesare pentru bunăstarea copilului, luând în considerare drepturile și obligațiile părinților săi, ale reprezentanților săi legali sau ale altor persoane responsabile din punct de vedere legal pentru copil și, în acest scop, vor lua toate măsurile legislative și administrative corespunzătoare.
3. Statele Părți vor veghea ca instituțiile, serviciile și unitățile responsabile de îngrijirea și protecția copilului, să respecte standardele stabilite de către autoritățile competente, în special în ce privește siguranța, sănătatea, numărul și calificarea personalului, precum și asigurarea unei supervizări competente.”

Recomandarea Rec (2001) 16 privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale recomandă guvernelor statelor membre să întreprindă măsuri efective pentru a proteja copiii împotriva exploatării sexuale, să își revizuiască legislația și practica în lumina principiilor ce se conțin în prezenta recomandare și să se asigure că punerea lor în aplicare este urmărită îndeaproape, evaluată permanent și însoțită de o asistență tehnică corespunzătoare.

a) Măsuri referitoare la victime⁹

30. Asigurarea protecției drepturilor și intereselor copiilor pe toată durata procesului, în special, pentru a le permite să fie audiați, asistați sau, dacă e necesar, să fie reprezentați, fără a se aduce atingere drepturilor autorilor prezumtivi ai infracțiunilor.

31. Invitarea autorităților judiciare în cauză să ofere prioritate cazurilor de exploatare se-

xuală a copiilor și să asigure tratarea cât mai rapidă a acestora.

32. Asigurarea că pe toată durata măsurilor judiciare, de mediere și administrative să fie garantate confidențialitatea dosarelor și dreptul la viața privată a copiilor care sunt victime ale exploatării sexuale.

33. Instaurarea pentru copiii victime sau martori ai cazurilor de exploatare sexuală a unor condiții speciale de audiere pentru a reduce numărul audierilor și efectele traumatizante pentru victime, martori și familiile lor, cât și pentru a crește credibilitatea declarațiilor lor în sensul respectării demnității acestora.

35. Instaurarea unui sistem care să vizeze repararea completă a oricărei pagube suferite de copiii victime ale exploatării sexuale și crearea unui mecanism care să-i asiste în depășirea acestei experiențe.

Literatura de specialitate, precum și legislația Republicii Moldova descrie și locația prevăzută pentru audierea copiilor, informația ce urmează a fi obținută, precum și numărul de audieri. Asemenea prevederi permit audierea copilului de către reprezentantul

O procedură deosebit de importantă la audierea martorului este explicarea cuantumului drepturilor sale. Nu este suficientă explicarea expresă a drepturilor, ci și constatarea faptului că martorul le-a conștientizat. Conform legislației Republicii Moldova, martorului i se aduce la cunoștință pe ce cauză penală va fi audiat, explicându-i-se totodată drepturile și obligațiile sale, prevăzute de **alin. 7 și 12 ale art. 90 din Codul de procedură penală.**

Audierea nu poate avea loc în condiții periculoase pentru viața și sănătatea martorului. De asemenea, martorul nu poate fi impus să declare despre anumite împrejurări, dacă acestea pot trauma psihic persoana, o pot insulta sau umili.

⁹ III. Dreptul penal, procedura penală și măsurile generale coercitive.

organului de urmărire penală (polițist sau procuror) sau de către judecător în afara instituțiilor pe care aceștea le reprezintă, într-un spațiu amenajat pentru desfășurarea audierii copiilor. Experiența însă arată că asemenea modalitate de audiere a copiilor în Republica Moldova nu este răspândită, motivul fiind numărul redus al unor asemenea spații și lipsa specialiștilor instruiți în desfășurarea audierilor copiilor.

În continuare ne vom referi la câteva extrase din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, care sunt mai relevante în contextul audierii minorilor din perspectiva asigurării interesului suprem al copilului.

Articolul 475. Circumstanțele care urmează a fi stabilite în cauzele privind minorii

(1) În cadrul urmăririi penale și judecării cauzei penale privind minorii, afară de circumstanțele prevăzute în art. 96, urmează a se stabili:

- 1) vârsta minorului (ziua, luna, anul nașterii);
- 2) condițiile în care trăiește și este educat minorul, gradul de dezvoltare intelectuală, volitivă și psihologică a lui, particularitățile caracterului și temperamentului, interesele și necesitățile lui;

- 3) influența adulților sau a altor minori asupra minorului;
- 4) cauzele și condițiile care au contribuit la săvârșirea infracțiunii.

După constatarea identității martorului și explicarea drepturilor sale procesuale în conformitate cu art. 109 din CPP, martorului i se aduce la cunoștință obiectul cauzei și i se propune să declare despre faptele și circumstanțele pe care le cunoaște și care se referă la cauză.

În cazul în care prezența martorului la judecarea cauzei va fi imposibilă din motivul plecării lui peste hotarele țării sau din alte motive întemeiate, precum și pentru a reduce sau a exclude supunerea martorului unui vădit pericol sau pentru a reduce revictimizarea martorului, procurorul poate solicita audierea acestuia de către judecătorul de instrucție, cu asigurarea posibilității bănuțitului, învinuitului, apărătorului acestuia, părții vătămate și procurorului de a pune întrebări martorului audiat.

Articolul 481. Audierea martorului minor prevede:

(2) Martorului minor, înainte de începerea audierii, i se explică drepturile și obligațiile prevăzute în art. 90, inclusiv de a face de-

În urma modificărilor introduse, **art. 481** a fost completat cu un nou alineat 1¹ cu următorul conținut:

„(1¹) Locul audierii copilului la organele de drept sau la judecată va fi un birou, o sală sau alte locuri în afara acestor instituții special amenajate, adaptate potrivit vârstei, nivelului de educație a minorului audiat, care permit audierea lui fără a crea acestuia careva incomodități sau traume.”

După alineatul 2 se introduc două alineate 2¹ și 2², cu următorul conținut:

„(2¹) Se va exclude prezența copilului în sala de judecată atunci când există motive temeinice de a considera că prezența lui și audierea în sala de judecată îi pot aduce acestuia noi traume sau suferințe sufletești în legătură cu actele de violență comise asupra sau în prezența lui. În asemenea situații audierea martorului minor se va face o singură dată în condițiile special prevăzute de art. 110 și 115 CPP

(2²) Se va exclude audierea repetată asupra acelorași evenimente a minorului victimă a violenței fizice și sexuale.”

După alineatul 4 se introduce un nou alineat 4¹, cu următorul conținut:

„(4¹) La audierea martorului minor participă în mod obligatoriu un pedagog sau psiholog care după specificul activității sale, prestează o muncă de educare sau instruire a minorilor de aceeași vârstă ca și cel audiat. Nu se admit la audierea copilului în calitate de pedagog sau psiholog persoanele care au studii în pedagogie sau psihologie, dar nu activează în acest domeniu, sau care lucrează în sistemul organelor de urmărire penală sau cel judecătoresc în altă calitate. Se va asigura ca la audierea repetată a copilului, cât și la alte acțiuni de anchetă cu participarea lui, să participe același pedagog sau psiholog care a participat la audierile inițiale și care a stabilit deja contactul necesar cu copilul și a câștigat încrederea acestuia”.

clarații veridice. Martorul minor nu depune jurământ.

(3) La audierea martorului minor participă reprezentantul lui legal, precum și, după caz, reprezentantul lui conform prevederilor art. 91 și 92.

Articolul 105. Declarațiile martorului și condițiile audierii lui

(1) Declarațiile martorului sunt date orale sau scrise, depuse de acesta în cadrul audierii în condițiile prezentului cod, asupra oricăror circumstanțe care urmează să fie constatate în cauză, inclusiv asupra persoanei bănuțitului, învinutului, inculpatului, părții vătămăte și relațiilor sale cu aceștia.

2) Martorii chemați în aceeași cauză sunt audiați fiecare separat, fără prezența altor martori. Persoana care efectuează urmărirea penală trebuie să ia măsuri ca martorii

chemați în aceeași cauză să nu poată comunica între ei.

(3) Înainte de a începe audierea martorului, persoana care efectuează această acțiune procesuală constată identitatea lui (numele, prenumele, vârsta, domiciliul, ocupația). Dacă există dubii în privința identității martorului, aceasta se constată prin alt mijloc de probă.

(4) Martorul surdomut este audiat cu participarea interpretului care cunoaște semnele acestuia și poate să comunice prin ele. Participarea interpretului este consemnată în procesul-verbal.

(5) În cazul în care martorul suferă de o boală psihică sau de o altă boală gravă, audierea lui se face cu consimțământul medicului și în prezența acestuia.

(8) La audierea martorului se interzice punerea întrebărilor care în mod evident urmăresc insultarea și umilirea persoanei.

Art. II al Codului de procedură penală al Republicii Moldova, Legea nr. 122-XV din 14 martie 2003 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104-110, art. 447), cu modificările ulterioare, se completează după cum urmează:

1. Articolul 10 se completează cu alineatul (6) cu următorul cuprins: “(6) În cazul când un minor este victimă sau martor în fața instanței de judecată, se va acționa pentru respectarea intereselor acestuia.”

2. La articolul 18, după alineatul (2) se introduce alineatul (2¹) cu următorul cuprins: “(2¹) În procesul în care un minor este victimă sau martor, instanța de judecată va asculta declarațiile acestuia într-o ședință închisă.”

3. La articolul 20, alineatul (2) se completează cu punctul 4) cu următorul cuprins “4) vârsta de până la 18 ani a victimei.”

4. La articolul 59, alineatul (1) se completează cu următoarea propoziție: “Minorul căruia i s-a cauzat prejudiciu prin infracțiune va fi considerat parte vătămăte fără acordul său.”

5. Articolul 113 se completează cu alineatul (6) cu următorul cuprins: “(6) Nici un minor nu va fi obligat să participe la confruntarea cu persoana învinuită de infracțiuni contra integrității lui fizice și/sau morale.”

La audierea copiilor victime-martori, prioritar legislației naționale, se va ține cont de principalele standarde internaționale, stipulate în mai multe acte normative:

- Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului, în vigoare pentru Republica Moldova din 25 februarie 1993;
- Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor, adițional la Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate, în vigoare pentru Republica Moldova din 17 februarie 2005;
- Protocolul facultativ la Convenția cu privire la drepturile copilului, referitor la vânzarea de copii, prostituția copii-

lor și pornografia infantilă, semnat de Republica Moldova la 8 februarie 2002;

- Instrucțiunile UNICEF pentru protecția drepturilor copiilor victime ale traficului de ființe umane în Europa de Sud Est;
- Regulile standard minime ale ONU pentru administrarea justiției juvenile (Regulile de la Beijing), 1985;
- Principiile de acțiune privind copiii în sistemul penal, adoptate în 1997 de Consiliul Economic și Social al ONU.

Astfel, sintetizând recomandările internaționale privind drepturile copiilor și prevederile legislației Republicii Moldova, putem prezenta câteva principii cheie, de care urmează să se ghideze specialiștii care lucrează cu copiii victime-martori.

Abordarea multidisciplinară a cazurilor

Pregătirea complexă a specialiștilor

Se va asigura că specialiștii, care urmează a fi implicați în acordarea asistenței și protecției copilului, au beneficiat de specializare necesară atât în domeniul justiției, protecției drepturilor copiilor, cât și în domeniul interrelaționării cu copilul.

Concluzare

Se va asigura prezența la audierea copilului atât a grupului de susținere a copilului (rude, cunoscuți), cât și a specialiștilor (avocat, judecător de instrucție, procuror, polițist, psiholog etc.); se va efectua evaluarea riscurilor și nevoilor copilului și se va asigura transparența informațională dintre specialiști, membri ai echipei multidisciplinare pentru acoperirea ulterioară a nevoilor copilului și asigurarea bunăstării acestuia.

Planificarea audierii

Colectarea datelor

Se vor colecta date cu privire la starea psihică, relațiile sociale și situația economică a copilului, se va asigura acoperirea nevoilor copilului și oferirea protecției acestuia (în caz de necesitate) înaintea desfășurării audierii.

Pregătirea locului pentru audiere

Se va asigura liniștea și neîntreruperea discuției, precum și lipsa materialelor ce pot distra atenția copilului, ca mobilierul să fie comod copilului, iar echipamentul necesar pentru audiere să fie plasat în condiții prietenoase copilului.

Conducerea audierii

Introducere

Se va explica copilului, că mărturiile acestuia vor fi înregistrate, se va obține consimțământul copilului pentru audiere, se vor evita declarațiile cu privire la învinuire sau promovarea oricăror stereotipuri cu privire la persoana bănuita.

Stabilirea regulilor de bază

Stabilirea relației de încredere cu copilul

Copilului i se va oferi posibilitatea de a povesti cele întâmplate

Copilului i se vor adresa întrebări de concretizare

Finalizarea audierii

Discuția cu copilul

Se vor trece în revistă punctele-cheie ale discuției, utilizând limbajul copilului; se vor prezenta acțiunile ce urmează (dacă sunt preconizate ca atare), copilului i se vor da răspunsuri la întrebările/îngrijorările acestuia, i se va mulțumi pentru timpul acordat.

Schimbul de informații

Se va menține legătura cu ceilalți specialiști pe durata audierii și se va asigura că la toate întrebările copilul a răspuns, se va asigura ca toate părțile implicate în proces să obțină informația necesară.

Evaluarea

Evaluarea audierii

Se va evalua nivelul de respectare a interesului suprem al copilului și revictimizare a acestuia, se va evalua prestația specialistului și i se vor face recomandări pentru îmbunătățirea abilităților de audiere, se vor evalua întrebările adresate de către specialist.

Evaluarea intervențiilor

Se va constata corelația dintre evaluarea riscurilor și nevoilor, pe de o parte, și a acțiunilor întreprinse pentru reducerea riscurilor și acoperirea nevoilor copilului, pe de altă parte; se va evalua protecția intereselor și bunăstării copilului.

Utilizarea acestor principii în activitatea cotidiană permite specialiștilor să asigure, pe de o parte, respectarea interesului suprem

al copiilor abuzați/exploatați sexual, pe de altă parte, să urmeze integral obiectivele procesului de urmărire penală.

III. PRACTICI CURENTE DE AUDIERE A COPILULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

III.1. CUNOAȘTEREA SPECIFICULUI LUCRULUI CU COPIII

Pentru a înțelege mai bine comportamentul copilului la etapa de desfășurare a audierii, este necesară cunoașterea dinamicii abuzului și influenței acestuia asupra dezvoltării copilului, în special atunci când copilul este victima abuzului sexual.

Capitolul dat are drept scop reflectarea percepției de către specialiști a mărturiilor copilului, determinată de nivelul cunoașterii nevoilor, precum și a particularităților de dezvoltare a copilului de către specialiști.

Pentru stabilirea profilului copilului victimă-martor, au fost analizate Bazele de Date ale Centrului Internațional „La Strada” cu referire la copii, victime ale traficului de ființe umane, și fișele de evaluare psihologică.

Profilul social al copilului victimă

Au fost analizate 95 de cazuri de trafic de copii, înregistrate și asistate pe parcursul

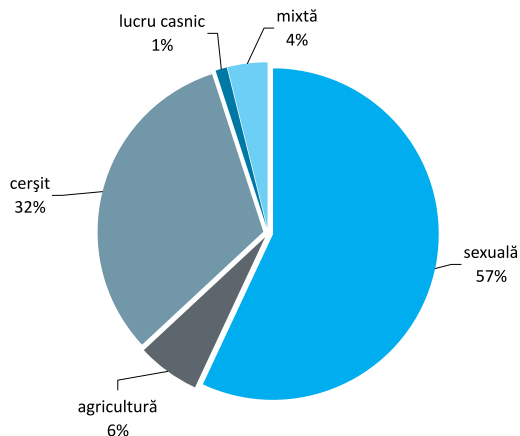

Diagrama 1. Tipurile de exploatare.

anilor 2002 - 2009. Din numărul lor total, 41 sunt cazuri de trafic în scop de exploatare a muncii copilului și 54 - trafic în scop de exploatare sexuală.

Toate cazurile asistate s-au aflat în vizorul organelor de drept, iar pe 7 dintre ele psihologul Centrului Internațional „La Strada” a acordat servicii de mediere a comunicării între copilul victimă-martor și reprezentanții organelor de drept.

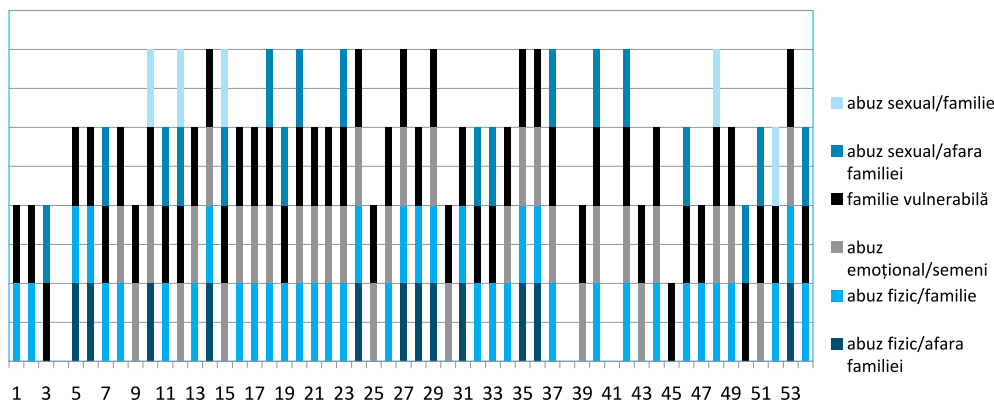

Diagrama 2. Incidentele de abuz raportate de copii în timpul conducerii interviului de identificare.

Din numărul total de 54 de copii traficați în scopul exploatării sexuale, 5 au avut experiență de incest, iar 16 au suferit de abuz sexual în afara familiei înainte experienței de trafic. A fost identificată și situația de vulnerabilitate economică - 96% provin din familii cu un nivel de trai scăzut, ceea ce influențează și relaționarea copiilor cu semenii lor; majoritatea au suferit din cauza abuzului emoțional din partea semenilor, menționând principala cauză a unui asemenea comportament starea economică a familiei și incapacitatea părinților de a acoperi nevoile copilului.

Diagrama 2 de la pagina 19 reflectă incidențele de abuz raportate de copii în timpul conducerii interviului de identificare. Doar 3 din 54 nu au raportat situații de abuz la

care au fost supuși înainte de experiența de trafic.

Starea economică vulnerabilă, abuzul fizic în cadrul familiei, abuzul emoțional din partea semenilor și nevoia de atașament, protecție și grijă sunt caracteristicile copiilor asistați, iar situația de trafic doar agravează starea lor emoțională și influențează modul de percepere a lumii și relațiile cu cei din jur.

Au fost analizate de asemenea 33 de fișe de evaluare psihologică a copiilor abuzați sexual și victime ale organizării scoaterii ilegale a copiilor din țară, asistați de specialiștii Centrului Internațional „La Strada” pe durata procesului de urmărire penală. Profilul lor se aseamănă cu cel al victimelor traficului de ființe umane (vezi Diagrama 3).

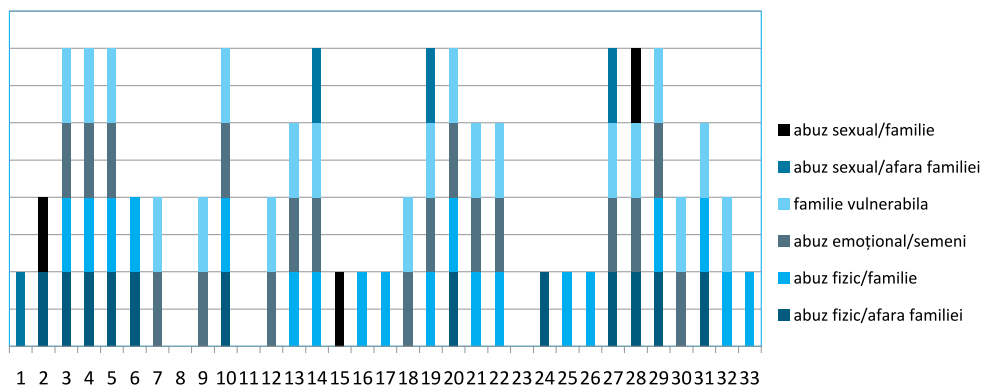

Diagrama 3. Cazurile raportate de revictimizare.

Procesele cognitive și comportamentul copilului

Pentru specialiștii implicați în organizarea și desfășurarea audierii este esențial să cunoască particularitățile de dezvoltare, gândire și comportamentul copilului și să atragă atenție la manifestările acestora. Anume în contextul dat, în cadrul interviurilor pe care le-am realizat, am solicitat specialiștilor să ne descrie

aceste particularități, axându-ne în special pe sugestibilitatea, limbajul, înclinația de a minte și comportamentul copiilor. Întrebări despre aceste particularități ale copiilor au fost adresate atât reprezentanților organelor de drept, cât și psihologilor și/sau asistenților sociali care au lucrat cu copii abuzați sexual ori copiii traficați. Sumarul opiniilor specialiștilor despre manifestarea particularităților menționate este expus în tabelele 1 și 2.

Tabelul 1.

Organele de drept	
Sugestibilitatea	Copiii nu au părerea lor stabilă și o schimbă în orice moment Sunt manipulați de către părinți/abuzator în procesul urmăririi penale
Limbajul	Copiii folosesc limbajul de stradă Sunt agresivi în comunicare Expun cazul succint, prescurtat
Minciuna	Copiii mint în relatările despre abuz Mint referitor la relațiile din familia copilului Mint sau nu povestesc cele întâmplate
Manifestări ale comportamentului copiilor	Timiditate Dezorientare Comportament provocator (sexualizant/agresiv) Lipsa de respect față de adulți în general și față de organele de drept în special Manifestă comportament de apărare Detașare față de realitate Sunt fie foarte liniștiți, timizi, fie agresivi Comportament delincent, la limita „legal/ilegal”, „moral/amoral”

Majoritatea reprezentaților organelor de drept oferă o descriere negativă a comportamentului și limbajului copilului, unii din specialiști descriindu-i ca fiind lipsiți de educație, de valori, cu deprinderi nocive, detașați de realitate, cu tendințe de a se refugia într-o lume imaginară.

La descrierea copiilor victime-martori, majoritatea polițiștilor tind să dea caracteristica proceselor cognitive și comportamentului manifestat de copil în cabinetul de lucru, în timpul audierilor, pe când procurorii atrag atenție mai mare factorilor ce contribuie la vulnerabilitatea copiilor, descriindu-i ca provenind din familii sărace, abuzive și oferind

informații ce țin de răspunsul copilului la situația din familie - abandon școlar, dorința de a găsi un refugiu în afara familiei, fie în Moldova sau în afara țării. Doar un număr mic dintre specialiști s-au referit la particularitățile de memorare a copiilor, menționând memorarea slabă pe care o manifestă copiii - ei nu țin multe detalii, atât de necesare specialistului și importante pentru derularea cazului.

Câțiva reprezentați ai organelor de drept s-au referit la sugestibilitatea pe care o manifestă copiii, însă nu au fost în stare să explice cauzele apariției acesteia sau factorii ce contribuie la sugestibilitatea copilului pe durata audierii.

Tabelul 2.

Psihologi /asistenți sociali	
Sugestibilitatea	-
Limbajul	Folosirea limbajului agresiv
Minciuna	-
Comportamentul copiilor	Comportament anxios, introvert Comportament autodestructiv Comportament seducător Copii necooperanți

Majoritatea specialiștilor din domeniul social nu au oferit informație cu privire la particularitățile de memorie sau sugestibilitate ale copilului. Cei mai mulți specialiști s-au referit la comportamentul manifestat de copil și legătura acestor manifestări comportamentale cu situațiile precedente de abuz a copilului și familia acestuia. Unii specialiști din domeniul asistenței sociale au indicat că nu au nevoie de cunoașterea particularităților de dezvoltare și influență a abuzului asupra manifestărilor comportamentale ale copiilor.

Ținem însă să remarcăm, că în mare măsură comportamentul copilului în timpul audierii, precum și declarațiile acestuia vor depinde și de comportamentul intervievatorului. Copilul victimă-martor are nevoie de susținere emoțională din partea specialistului. Poziția deschisă a corpului, contactul vizual, zâmbetul, conduită prietenoasă și binevoitoare influențează benefic mărturiile copilului, în special, sporește rezistența copilului la întrebări dirijate și astfel scade riscul ca el să ofere informație eronată. Și dimpotrivă, specialiștii nesuportivi sau care manifestă o atitudine de intimidare pot inhiba mărturiile copilului sau spori nivelul de susceptibilitate la întrebările dirijate.

Diferențele de vârstă și gen

Reprezentanții organelor de drept, dar și asistenții sociali nu au fost în stare să ofere informații privind particularitățile de dezvoltare ale copiilor la diferite vârste, referindu-se în exclusivitate doar la unele particularități de vârstă ale copiilor cu care au lucrat. De fapt, informația oferită de specialiști demonstrează că ei au acumulat experiență,

pot face observații, dar nu au beneficiat de instruirea necesară.

Reprezentanții poliției au o viziune diferită asupra diferențelor de vârstă ale copiilor, unii dintre specialiști remarcând că preșcolarii și școlarii din clasele mici spun adevărul. Alți specialiști consideră că de fapt copiii de această vârstă deseori inventează cele întâmplate și este greu de aflat hotărul între real și imaginar, în timp ce un al treilea grup de specialiști consideră că nu există diferențe de vârstă. Un singur specialist a remarcat că diferențele de vârstă necesită și adaptarea limbajului specialistului la nivelul de cunoaștere a copilului.

Prin comparație, nici reprezentanții procuraturii nu au avut o viziune comună asupra diferențelor de vârstă a copiilor cu care lucrează. Însă în caracterizarea diferențelor de vârstă procurorii au atras mai multă atenție solicitărilor față de cunoștințele specialistului (de exemplu, necesitatea adaptării limbajului la limbajul copilului, adaptării tacticii de audiere la vârsta acestuia).

Organele de drept de asemenea asociază etapele de vârstă cu vulnerabilitatea copilului la manipulare, adolescenții caracterizându-se ca fiind ușor manipulați din exterior. Din acest motiv specialistului îi este greu să afle adevărul, deoarece copilul își schimbă mărturiile des. În schimb preșcolarii și școlarii din clasele mici sunt mai ușor de manipulați în cadrul audierii, deoarece se sperie de consecințele (când le explică polițistul) declarațiilor false.

Unii reprezentanți ai organelor de drept au relatat că au avut experiență de audiere a copiilor în grup, caracterizând-o ca fiind o practică negativă - copiii de vârstă mai mică, care fac

parte din grup, sunt influențați de declarațiile copiilor de vârstă mai mare, ceea ce sporește riscul declarațiilor false.

Majoritatea reprezentanților serviciilor sociale ne-au oferit informații privind particularitățile de manifestare a traumei la copiii,

dar nu au specificat diferențele de vârstă, deși au menționat că sunt mai „cooperanți” preșcolarii și școlarii din clasele mici. Însă atunci când au fost întrebați despre diferențele de gen, specialiștii au dat răspunsuri diferite (a se vedea și Tabelul 3).

Tabelul 3.

Specialiști intervievați	Fete	Băieți
Polițiști	În timpul audierii sunt mai emotive, plâng mai des Mint, însă este mai ușor a identifica momentul când mint	Sunt mai închiși în sine Mint mai ușor și este greu de identificat când mint
Procurori	Sunt mai emotive Mai ușor acceptă comunicarea Le este mai ușor să depășească experiența traumatică	Sunt închiși în sine Nu doresc să-și reamintească despre situația de abuz Este mai pronunțat sentimentul de rușine Mai des își schimbă declarațiile
Reprezentanții serviciilor sociale	Sunt mai sensibile, acceptă mai ușor comunicarea Pot fi manipulate mai ușor de către abuzator, părinți Necesită perioadă de stabilire a contactului până la destăinuirea abuzului, apoi povestesc cele întâmplate	Mint mai ușor Sunt mai sensibili, mai greu acceptă comunicarea. Chiar și în cazurile în care s-a aflat despre situația de abuz, este nevoie a stabili contactul din nou la fiecare ședință

În pofida faptului că diferențele de gen sunt percepute de specialiști în mod diferit, majoritatea specialiștilor din domeniul social au menționat că nu există mari diferențe de gen și acestea nu influențează procedura de colectare a probelor. În cazul reprezentanților organelor de drept, unii specialiști consideră că deși există diferențe de gen, totuși trauma este mai profundă la băieți, în special abuzul sexual, explicând că fetele sunt mai emotive și mai ușor depășesc experiențele traumati-

ce. În plus, ele oricum în societate sunt mai obișnuite cu diverse forme de abuz, în timp ce băieții nu se destăinuesc și suferă un timp îndelungat. De asemenea, unii specialiști au menționat că le este complicat să lucreze cu fetele, deoarece abuzatorul acestora este bărbat, ceea ce implică o dublă responsabilitate a specialistului-bărbat de a fi un model pozitiv pentru copil. Majoritatea specialiștilor, totuși au remarcat că le este mai ușor să lucreze cu băieții, decât cu fetele.

Experiența traumatică, modul de comportare, limbajul specialistului care lucrează cu copilul sporește riscul sugestibilității și erorilor de reproducere a materialului.

- Memoria

În cazul relatării libere, cantitatea informației crește cu vârsta copilului, reamintirile de obicei sunt precise, acuratețea raportării nu diferă cu vârsta și gradul de omitere a detaliilor este mai mare decât a inventării informației. În cazul expunerii în urma întrebărilor puse (deși întrebările măresc cantitatea informației obținute), totuși reamintirile vor fi mai puțin corecte decât în cazul relatării libere; întrebările cu răspuns deschis obțin un răspuns mai relevant, copiii mai mici vor oferi răspunsuri mai puțin relevante decât copiii mai mari.

- Sugestibilitatea

Sugestibilitatea este un act de imprimare a ideii, atitudinii sau acțiunii în memoria unei persoanei. Ideea potrivit căreia copiii sunt extrem de sugestibili și pot fi încurajați să facă declarații de abuz împotriva adultului în baza întrebărilor dirijate este combătută de numeroase studii, însă există circumstanțe care pot influența vulnerabilitatea copilului la formele cognitive și sociale de sugestie: procesul de interogare le-a distorsionat memoria și/sau copilul s-a conformat ideilor/viziunilor unui intervievator mai puternic.

De asemenea, copiii au înclinația de a da răspunsuri greșite în cazul următoarelor circumstanțe:

- *context acuzator* (În cazul în care o persoană autoritară îi spune copilului că de fapt comportamentul unui adult este suspicios, în consecință copilul va interpreta aceste spuse negativ);

- *audiere sugestivă repetată*;

- *dezinformare după eveniment* (atât adulții, cât și copiii care au observat un eveniment și apoi au citit/auzit o informație interpretată referitoare la evenimentul în cauză, aceasta se va infiltra în amintirile sale cu privire la evenimentul dat).

- Limbajul

Utilizarea unui limbaj de adult în interviu conduce la răspunsuri inconsistente și confuze și sporește numărul de răspunsuri greșite. Copiii manifestă rezistență de asemenea la întrebările pe care nu le înțeleg, chiar dacă ele nu țin de subiecte sensibile.

- Minciuna

Există trei indicii care servesc intervievatorilor drept semne ale minciunii: *comportamentul non-verbal, tulburarea tonalității vocii și conținutul celor relatate*. Însă cercetările au arătat că deși semnele variază în cazul declarațiilor false și celor adevărate, totuși nu există nici un semn-indiciu direct al minciunii; de asemenea adesea semnele stresului sunt confundate cu acelea ale mințirii.

Concluzii

Încheind subcapitolul „Cunoașterea specificului lucrului cu copiii”, ținem să punctăm câteva concluzii principale.

1. Analiza practicilor curente de audiere a copiilor victime-martori a arătat că specialiștii cunosc profilul socio-economic al copilului și evaluează situația copilului ca fiind una traumatică, cu influență negativă asupra sănătății și dezvoltării acestuia. În același timp, reprezentanții organelor de drept, referindu-se la comportamentul și limbajul copilului, oferă descrieri prin prisme diferite (în teme negative) de cele ale specialiștilor din domeniul social.

2. Atât reprezentanții organelor de drept, cât și lucrătorii sferei sociale, în lucrul lor cu copiii abuzați, se bazează mai mult pe experiența acumulată de ei sau de colegii lor, dar nu au beneficiat de o instruire

corespunzătoare. Acest lucru se constată din faptul că cei mai mulți nu au fost în stare să ofere informații pertinente sau deloc privind particularitățile de dezvoltare a copiilor la diferite vârste, precum și cele de gen, unii dintre ei menționând că acestea urmează a fi luate în considerare la etapa de planificare și desfășurare a audierii.

3. În special reprezentanții organelor de drept au o atitudine ambiguă vis-a-vis de fetele victime-martori. Pe de o parte, ei consideră că fetele mai ușor suportă stresul post-traumatic decât băieții, deoarece sunt mai emotive și mai obișnuite cu diferite forme de abuz. Pe de altă parte, (bărbaților) le este greu să comunice cu fetele, deoarece simt o dublă responsabilitate, încercând să creeze în percepția copilului un model de comportament bărbătesc. Un lucru important care trebuie menționat este faptul că orice caz de abuz, indiferent de genul persoanei asu-

pra căruia a fost comis, trebuie abordat individual.

4. Chiar dacă și cunosc profilului social-economic și abuzul săvârșit, mulți specialiști percep manifestările traumei la copil (minciuna, uitarea, negarea, schimbarea depozițiilor) ca fiind trăsături de caracter ale copilului, ceea ce complică stabilirea relației de încredere cu copilul.

5. Deși posedă o anumită experiență de conducere a audierilor, majoritatea specialiștilor nu țin cont de faptul că în mare măsură

comportamentul copilului în timpul audierii, precum și declarațiile acestuia vor depinde și de comportamentul intervievatorului, de susținerea emoțională din partea specialistului. În majoritatea cazurilor intervievatorii nu acordă atenție faptului că poziția deschisă a corpului, contactul vizual, zâmbetul, conduita prietenoasă și binevoitoare influențează benefic mărturiile copilului, în special, sporește rezistența copilului la întrebări dirijate și astfel scade riscul ca el să ofere informație eronată.

III. 2. ABORDAREA MULTIDISCIPLINARĂ A CAZURILOR

În ultimele două decenii numărul cazurilor de abuz a copiilor raportate a crescut considerabil, fiind imperios necesară investigarea eficientă și calitativă a cazurilor și coordonarea activităților de asistență și protecție a copiilor. Totodată, a crescut nivelul de presiune din exterior asupra profesioniștilor de a acționa prompt, profesionist și corect în cazul investigării cazurilor de abuz a copiilor. Presiunile din exterior, precum și cazurile ineficiente de investigare au condus la necesitatea abordării multidisciplinare a cazurilor de abuz față de copii, ceea ce presupune luarea deciziilor în comun încă la etapele de planificare și desfășurare a procesului de urmărire penală.

Echipe multidisciplinare este un grup de profesioniști, care lucrează împreună în mod coordonat și colaborează în scopul asigurării unui răspuns eficient la raportările abuzului față de copil prin asigurarea imediată și continuă a siguranței copilului, minimizarea tra-

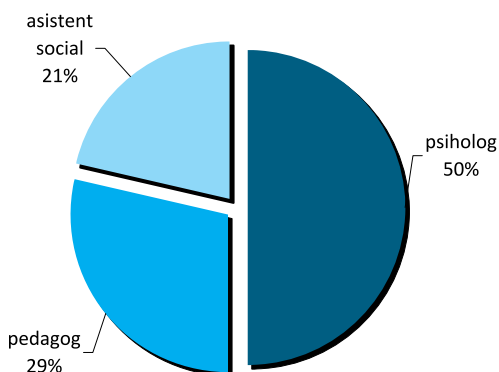

Diagrama 4. Specialiștii invitați la audierea copiilor.

umatizării, revictimizării, oferirea asistenței de reabilitare, sporirea numărului investigațiilor calitative și facilitarea soluționării corespunzătoare a cazurilor în cadrul sistemului de justiție.

Subcapitolul dat are drept scop reflectarea înțelegerii abordării multidisciplinare a cazurilor, rolurilor diferiților specialiști din cadrul echipei multidisciplinare în organizarea asistenței pentru copiii abuzați, precum și perceperea implicării specialiștilor din domeniul social în procesul de audiere a copiilor victime-martori.

Componența echipei multidisciplinare

Membrii echipei multidisciplinare reprezintă agențiile guvernamentale și practicienii independenți responsabili pentru investigarea crimelor împotriva copiilor, protecția și asistența copiilor. Astfel o echipă multidisciplinară poate lucra în domeniul conducerii investigațiilor, elaborării de politici, asistenței victimelor și familiilor acestora sau să combine aceste funcții. Eficacitatea echipelor multidisciplinare depinde de:

- devotamentul membrilor, care au și susținerea agențiilor pe care le reprezintă;
- conducerea ședințelor tematice, în cadrul cărora experiența și rolul fiecărui membru în domeniul lucrului cu copiii și investigării cazurilor de abuz față de copil sunt auzite și luate în considerație;
- elaborarea unui regulament al echipei, care stipulează scopul creării acesteia, di-

recțiile de activitate și principiile de care se ghidează;

- existența procesului verbal al ședinței echipei, care stipulează tipurile de cazuri ce vor fi investigate prin formula multidisciplinară, responsabilitățile membrilor echipei și procesul de desfășurare a urmăririi penale și a audierilor.

În practica de lucru pe cazurile de exploatare sexuală a copiilor victime-martor, reprezentanții organelor de drept au întocmit o listă de specialiști, pe care îi atrag la diferite etape ale procesului de urmărire penală. De regulă, la etapa de desfășurare a audierii, reprezentanții organelor de drept atrag psihologi din ONG sau școală, pedagogi din școală și asistenți sociali. În același timp, ei atestă un grad de frustrare față de această conlucrare, motivul fiind reacția lentă a specialiștilor invitați (invocând de cele mai multe ori lipsa susținerii din partea instituției pe care o reprezintă de a participa la audierea copiilor). La rândul lor, specialiștii din serviciile sociale au menționat polițiștii, psihologii, medicii, avocații, procurorii și judecătorii ca fiind specialiști pe care îi atrag,

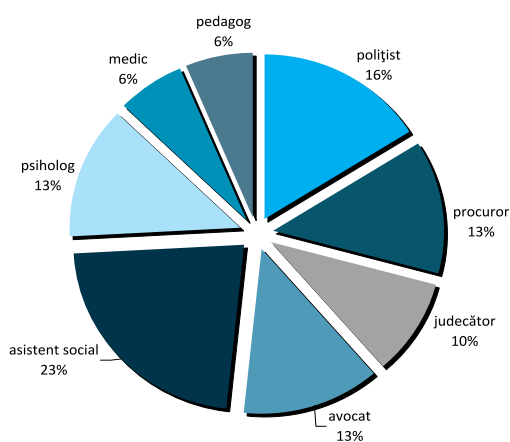

Diagrama 5. Implicarea specialiștilor în asistența cazurilor de abuz.

în caz de necesitate, în asistența cazurilor de abuz a copiilor.

Majoritatea specialiștilor din structurile de stat au afirmat că echipele se formează ad-hoc și doar în cazuri în care nu este posibil a lucra individual, în timp ce specialiștii din organizațiile neguvernamentale preferă să recurgă la formula echipei multidisciplinare în toate cazurile asistate.

Pregătirea profesională a membrilor echipei multidisciplinare. Baza legislativă și științifico-didactică

Majoritatea specialiștilor din organizațiile neguvernamentale au beneficiat de instruire specializată în domeniul asistenței copiilor victime-martori, a lucrului în cadrul echipei multidisciplinare și interviuării copilului. În același timp, reprezentanții structurilor de stat remarcă lipsa instruirii în acest sens și arată că sunt nevoiți să organizeze și să desfășoare audierile în baza cunoștințelor pe care le posedă și a intuiției profesionale.

De asemenea, majoritatea specialiștilor regretă lipsa literaturii metodice pentru investigarea cazurilor de trafic/exploatare sexuală comercială a copiilor și enumără literatura, pe care se bazează în activitatea lor:

- Constituția Republicii Moldova;
- Codul penal al Republicii Moldova;
- Codul de procedură penală al Republicii Moldova;
- Codul contravențional al Republicii Moldova;
- Legea nr. 241-XVI din 20.10.05 privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane;

- Planul național pentru prevenirea și combaterea traficului de ființe umane;
- Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie;
- Îndrumar metodic intern al organizațiilor;
- Codul Familiei.

Rolul specialiștilor implicați în audierea copiilor

Majoritatea specialiștilor au numit drept scopul principal al activității lor de muncă *protejarea intereselor și drepturilor copilului*. Iar în calitate de obiectiv în cadrul desfășurării audierii au indicat:

- polițiștii: *stabilirea adevărului, obținerea informației clare și corecte și tragera la răspundere a abuzatorului;*
- procurorii: *obținerea declarațiilor, conducerea urmăririi penale și pronunțarea sentinței echitabile;*
- lucrătorii sociali: *asigurarea securității copilului, identificarea situației de abuz, medierea comunicării între polițist și copil, susținerea necesară copilului pentru a depăși starea de stres, excluderea situațiilor de revictimizare a copilului pe durata procesului penal, identificarea posibilităților și mijloacelor de acordare a ajutorului pentru copil și monitorizarea cazului.*

Unii specialiști din organele de drept au mai precizat că uneori, la audierea aceluiași copil, sunt invitați pedagogi/psihologi din structuri diferite și în aceste cazuri nu se asigură continuitatea relațiilor dintre copil și specialist, copilul fiind stresat de prezența de fiecare dată a unei persoane noi și necesitatea stabilirii contactului.

Implicarea psihologului în desfășurarea audierii

Toți reprezentanții organelor de drept intervievați au menționat că au asigurat prezența psihologului la audierea copilului victimă-martor și recunosc rolul important al psihologului atât pentru copilul însuși, cât și pentru derularea procesului de urmărire penală, în special atunci când psihologul era un specialist instruit și a participat la toate ședințele de audiere.

Însă perceperea rolului psihologului în audiere diferă, în special în rândul specialiștilor care nu practică sistematic abordarea multidisciplinară a cazurilor. De obicei, acești specialiști au o percepție limitată despre rolul psihologului în calitatea de mediator și îl atrag doar pentru următoarele servicii:

- evaluarea stării copilului victimă-martor;
- evaluarea veridicității informației furnizate de copil;
- asistarea (pasivă) la audiere;
- semnarea documentelor;
- punerea întrebărilor „capcană”;
- utilizarea metodelor de convingere, care să-l facă pe copil să povestească situația traumatică.

Și majoritatea copiilor intervievați au menționat importanța prezenței persoanei/persoanelor de susținere la audiere, rolul psihologului, care pregătește copilul pentru audiere, participă activ pe durata acesteia și continuă comunicarea cu el după ce audierea a luat sfârșit. Pe de altă parte, copiii care nu au beneficiat de serviciile unui psiholog în procesul urmăririi penale, au indicat asupra nivelului înalt de frustrare la fiecare audiere și întâlnire cu un specialist nou.

Specialiștii, care practică sistematic abordarea multidisciplinară a cazurilor, percep rolul psihologului în felul următor:

- crearea unui mediu favorabil pentru desfășurarea audierii;
- monitorizarea stării copilului și prevenirea întrebărilor/atitudinilor traumatizante;
- încurajarea copilului și asigurarea faptului că acesta cunoaște care sunt drepturile sale,
- copilul se simte liber și încrezut în bunăvoința reprezentanților organelor de drept;
- pregătirea procurorului/polițistului pentru discuția cu copilul, explicarea particularităților de vârstă și de dezvoltare a copilului.

Planificarea în comun a audierii

Majoritatea reprezentanților organelor de drept au confirmat că planificarea audierii trebuie să fie efectuată de către reprezentantul organului de drept. Respectiv, la etapa de planificare, aceștia vor implica și alți specialiști de care ar avea nevoie. În timp ce specialiștii din serviciile sociale consideră că la etapa de planificare trebuie să participe cât mai mulți specialiști care cunosc cazul și/sau profilul copilului, o asemenea viziune nu este împărtășită de reprezentanții organelor de drept, ei considerând că planificarea audierii este rolul unui singur specialist și doar în situații excepționale poate fi invitat un psiholog.

Numărul mic de cazuri de planificare în comun a audierilor, după părerea specialiștilor, se datorează lipsei de timp și lipsei experienței anterioare de planificare în comun a audierii. Totuși, specialiștii, care au practicat planificarea în comun a audierii au menționat beneficiile acesteia:

Din perspectiva bunăstării copilului:

- asigurarea acoperirii nevoilor copilului;
- informarea copilului despre drepturile sale;
- crearea mediului securizant pentru copil.

Din perspectiva specialiștilor:

- material probator, ce confirmă neinfluențarea copilului de către polițist la etapa de audiere;
- specialistul se află în fața copilului, fiind deja pregătit și cunoscând particularitățile de dezvoltare, profilul psihosocial al acestuia.

Din perspectiva calității informației obținute:

- pregătirea întrebărilor adaptate la nivelul de dezvoltare a copilului;
- pregătirea în prealabil a copilului pentru audiere și rolul activ, informat, al copilului;
- stabilizarea stării emoționale a copilului și acordarea timpului pentru a prezenta situația traumatică, astfel posibilitatea de reamintire a detaliilor despre caz fiind mai mare;
- anticiparea riscurilor asociate participării copilului în calitate de victimă-martor și evitarea acestora.

Referirea cazurilor și acoperirea nevoilor copiilor victime-martori

Deoarece lucrul în cadrul echipei multidisciplinare presupune și asigurarea acoperirii nevoilor copiilor asistați, specialiștii au fost întrebați cine este responsabil pentru acoperirea acestora. Astfel, majoritatea reprezentanților organelor de drept consideră că acoperirea nevoilor copilului ține exclusiv de

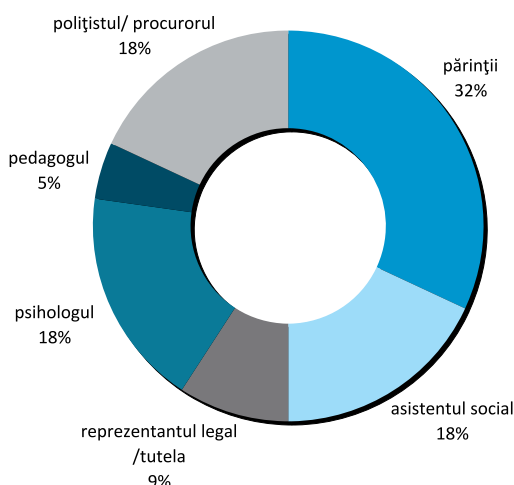

Diagrama 6. Specialistii, carora li se atribuie rolul de acoperire a necesitatilor copiilor.

competența serviciilor sociale și tot acestea urmează să refere copilul pentru asistență ulterioară. Reprezentanții organelor de drept de multe ori nici nu cunosc principalii prestatori de servicii pentru copii, unde s-ar putea adresa pentru asistență sau referi copilul.

Frustrările profesionale

Majoritatea specialiștilor reclamă un înalt nivel de ardere profesională, cauzată atât de suprasolicitarea emoțională și cognitivă a lucrului lor, lipsa supervizării activității și asistenței psihologice a grupurilor profesionale, cât și de limitarea mandatelor și serviciilor oferite beneficiarilor.

Specialiștii au precizat că, în cazul lucrului cu copiii, cele mai solicitante emoțional sunt cazurile în care:

- lucrează cu copilul obosit, căruia nu i-au fost acoperite nevoile de bază și oferită perioada de reflecție;
- lucrează cu copiii, căroro le este frică de specialiști sau părinți;

- conștientizează că de fapt copilul a trecut printr-o experiență grea, care poate avea un impact negativ asupra vieții sale;
- copiii își schimbă depozițiile;
- copiii manifestă reacții emoționale sau comportamentale (de exemplu, plâng, mint);
- copiii nu au o persoană de sprijin, iar serviciile de asistență sunt limitate și nu există în toate regiunile;
- posibilitățile de monitorizare de lungă durată a cazurilor sunt limitate.

Concluzii

În finalul subcapitolului **Abordarea multidisciplinară a cazurilor** ținem să punem în evidență principalele concluzii, în special cu referire la pregătirea și conlucrarea specialiștilor care lucrează cu copiii victime-martori.

1. Analiza practicii curente confirmă că majoritatea specialiștilor nu au beneficiat de instruirii specializate în domeniul audierii copilului, manifestărilor traumei sau abordării multidisciplinare a cazurilor de abuz al copilului. O lacună identificată a fost și numărul limitat de materiale metodice, ghiduri referitoare la principiile standard de lucru cu cazurile copiilor abuzați, pe care ar putea miza specialiștii în activitatea cotidiană.

2. Reprezentanții organelor de drept implică psihologul în procesul de audiere sporadic și doar pentru servicii limitate, ceea ce conduce la tergiversarea audierilor, audieri repetate și revictimizarea copilului. Toți acești factori influențează de multe ori calitatea mărturiilor copilului.

3. Deși reprezentanții organelor de drept urmează prevederile legale de a invita la audieri psihologi, pedagogi sau asistenți sociali, ei nu realizează pe deplin necesitatea asistării acestora pentru succesul audierii, mai fiind și frustrați de reacția lentă a ultimilor. Totodată, majoritatea specialiștilor din structurile de stat formează echipe multidisciplinare ad-hoc sau în cazuri când nu e posibil a lucra individual, pe când cei din ONG-uri preferă formula echipei multidisciplinare în toate cazurile asistate.

4. Totodată, practica curentă arată că organizațiile implicate în asistența și protecția copilului recurg rar la schimbul de informație între ele. De asemenea, planificarea audierilor în comun are loc foarte rar, iar specialistul din domeniul social este invitat la audiere de multe ori doar pentru a respecta prevederile legale.

Lucrul echipei multidisciplinare mai depinde și de alți factori:

- **politicile de confidențialitate**, care corespund cu mandatele membrilor și organizațiilor, pe care le reprezintă, practicile profesionale și interesul primar al copilului;
- **practici de soluționare a situațiilor de conflict**, care asigură rezolvarea situațiilor problematice bazate pe respect reciproc și recunoașterea complexității investigării cazurilor de abuz a copilului;
- **evaluarea exterioară** și autoanaliza periodică a lucrului echipei și corespunderii activității acesteia cu scopul pentru care ea a fost creată.

5. Chiar și atunci când există o colaborare în cadrul echipei multidisciplinare, analiza practicilor curente de audiere a copiilor victime-martori demonstrează că ședințele se organizează ad-hoc, iar regulamentul sau procesul verbal al ședinței echipei este utilizat/urmat de un număr mic de organizații.

III. 3. ORGANIZAREA ȘI DESFĂȘURAREA AUDIERILOR

Cel mai important element în procesul de urmărire penală și judecare a cauzei este audierea persoanei. Acesta rămâne a fi punctul de vedere al majorității cercetătorilor în domeniu, care evidențiază importanța informației colectate de la o parte vătămată, victimă sau martor. Audierile se deosebesc după scopul și conținutul lor, însă majoritatea au același obiectiv: *a colecta informații*.

Colectarea informației precise, relevante și complete este un proces complex și presupune suficient efort din partea specialistului. El trebuie să conducă audierea cu atenție, rafinament și competență. Tradițional, însă, acestei sarcini vitale i se acordă puțină atenție, majoritatea specialiștilor învățând audierea părții vătămate, victimelor, martorilor și suspecților printr-o mixtură de intuiție, din exemplele colegilor și din experiența practică. Rezultatele unei asemenea practici sunt evidente - specialiștii pot însuși tehnici inacceptabile unei audieri și riscă să omită informația de valoare.

Prezentul capitol își propune ca scop analiza etapelor audierii și identificarea practicilor naționale de organizare a audierii copiilor.

Valoarea audierii

Valoarea audierii rezidă în câteva principii importante.

- ❖ Audierea este o metodă principală de stabilire a faptelor, pe care o au la dis-

poziție, la etapa de urmărire penală, reprezentanții organelor de drept și pe care urmează să o desfășoare calitativ. Investigațiile calitative necesită audieri calitative. Urmărirea penală eficientă necesită audieri calitative.

- ❖ Este absolut necesar ca profesioniștii să aprecieze contribuția persoanei intervievate la succesul urmăririi penale și să conștientizeze că acest succes depinde direct de cooperarea victimei, martorilor și comunității.
- ❖ Mărturiile sunt considerate cele mai convingătoare forme de dovezi.

Cu toate că audierea este recunoscută ca fiind cea mai eficientă metodă de stabilire a faptelor, totuși suntem nevoiți să recunoaștem că în practică nu îi este alocat timp și spațiu necesar pentru planificarea, conducerea și evaluarea acesteia.

Etapele audierii

Fiind întrebați de etapele pe care le parcurg în procesul de audiere a copiilor, majoritatea reprezentanților organelor de drept și specialiștii serviciilor sociale nu au fost în stare să dea un răspuns clar în această privință. Unii specialiști evidențiază 3 etape de desfășurare a audierii.

1. **Pregătirea/începutul audierii** (convorbirea cu copilul despre locul și scopul aflării acestuia în biroul specialistului, cunoașterea copilului, crearea atmosferei de încredere, date din anamneză).

Pe durata discuției cu copilul, interlocutorul trebuie să se țină cont de câteva momente importante pentru succesul audierii.

- *Stilul întrebărilor.* În topul întrebărilor de evitat se mențin: întrebările pasive („Ai fost urmărit de el?”), întrebările ce conțin o negație („Tu nu l-ai văzut în parc?”) și întrebările ce conțin afirmații multiple („Ai plecat acasă la unchiul tău și acesta a fost prezent când ai făcut baie?”). Copiii întâmpină greutăți în a răspunde la întrebările de tipul „da/nu” și răspund mai bine la întrebările: „cine”, „cum”, „ce”, „unde”, „când”.
- *Vocabularul, în special termenii juridici și sexuali.* Majoritatea confuziilor pot apărea în urma utilizării unui vocabular neadaptat vârstei copilului. Nu e suficient să întrebăm copilul dacă îi este cunoscută o noțiune sau nu, deoarece copilul poate interpreta cuvântul într-o formă limitată. În cazul utilizării termenilor sexuali, este imperios a cunoaște nivelul lui de dezvoltare – interviewerul trebuie să-și adapteze limbajul și vocabularul și să utilizeze cuvinte cunoscute, folosite de copil.
- *Înțelegerea conceptelor folosite de adulți.* Conceptele dificile pentru perceperea copiilor sunt: data și timpul, durata, frecvența, măsura și locația. Întrebările de genul „De câte ori ai fost la el în apartament?”, „Cât de des erai telefonat?”, „Pe ce dată a avut loc primul incident? Dar ultimul?” pot provoca confuzie în reproducerea informației.

2. Interviu propriu-zis/abordarea subiectului traumatizant (întrebări adresate copilului și scrierea declarațiilor, audierea propriu-zisă).

3. Încheierea audierii (semnarea documentelor, planificarea acțiunilor de viitor, mulțumirea/lăudarea copilului pentru curajul de a povesti cele întâmplate).

O mare parte dintre specialiști confundă etapele de desfășurare cu tehnicile de audiere sau menționează doar că audierea nu are etape și decurge în formă de „întrebări-răspunsuri”. Majoritatea specialiștilor au remarcat de asemenea că este necesar a stabili un contact psihologic cu copilul, însă nu au fost în stare să descrie în ce rezidă acel contact.

În același timp, perceperea conținutului etapelor este diferită. Uneori o etapă este asociată cu o întâlnire, astfel rezultând trei ședințe cu copilul, în zile și locuri diferite, fiecare ședință având un scop anume.

Pregătirea copilului pentru audiere

Majoritatea reprezentanților organelor de drept au menționat rolul psihologului în pregătirea copilului pentru audiere, în același timp remar-când un număr limitat de psihologi instruiți și lipsa cadrelor specializate în regiune. Toți reprezentanții organelor de drept au menționat de asemenea faptul că sunt primii care intră în contact cu copilul și în acest caz încearcă să stabilizeze starea lui emoțională, copilul fiind speriat, și abia după aceasta să înceapă o discuție generală cu acesta, explicându-i procedura care va urma. O parte dintre reprezentanții organelor de drept susțin că pregătirea copilului pentru audiere este responsabilitatea părinților, a reprezentantului legal sau avocatului (care deseori lipsește) acestuia.

Specialiștii din domeniul social relevă 3 elemente în pregătirea copilului:

- *informarea* (copilul cunoaște scopul aflării sale la sectorul de poliție și etapele audierii);
- *comportamentul* (copilul deprinde comportamentul admisibil în timpul audierii, se familiarizează cu posibilitățile de solicitare a pauzei, cu dreptul de a nu răspunde la întrebări etc.);
- *exprimarea* (copilul este ajutat să vorbească despre emoțiile sale și sentimentul de frică etc.).

Unii specialiști, totuși, au precizat că pentru etapa de audiere pregătesc copilul ținând cont de scopurile interviewerului.

Nevoile copiilor

În interesul prezentului Raport în procesul examinării fișelor de evaluare psihologică au fost analizate nevoile copiilor, comportamentul acestora în procesul de audiere desfășurat de reprezentantul organelor de drept, respectarea recomandărilor psihologului, ale membrilor echipei, precum și gradul de influență a respectării recomandărilor asupra menținerii copilului în calitate de martor pe durata procesului de judecare a cauzei.

Analiza arată că recomandările cel mai des oferite țineau de asistența imediată și de lungă durată a copilului, plasarea lui într-un loc sigur și acordarea perioadei de reflecție.

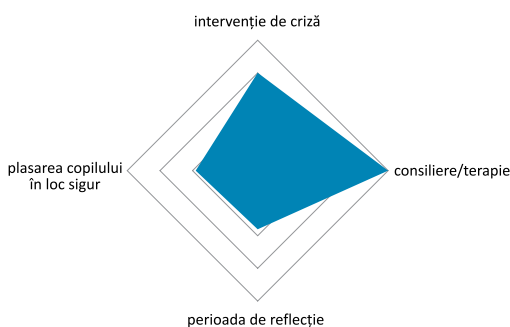

Diagrama 7. Necesitățile de asistență/intervenție identificate.

La primul contact cu reprezentantul organelor de drept copiii manifestau un grad înalt de anxietate, scăderea capacității de concentrare, oboseală, dorință de izolare, iritabilitate, iar în raport cu situația de abuz și abuzator - sentimente de culpabilitate și dependență emoțională, responsabilitate tensionată de păstrarea secretului, sentimente care complică în mare măsură audierea copiilor.

Interviarea specialiștilor în domeniu ne-a oferit posibilitatea de a identifica gradul de cunoaștere a nevoilor copiilor victime-martor cu care lucrează, iar analiza răspunsurilor demonstrează că majoritatea specialiștilor din organele de drept nu-și pun ca scop identificarea nevoilor copilului cu care lucrează și le deduc din ceea ce relatează copilul. Majoritatea specialiștilor din domeniul social au menționat nevoia reabilitării de lungă durată și asigurării mediului securizant pentru copil. În același timp, specialiștii intervievați au menționat necesitatea programelor de reabilitare pentru copii și familiile lor și lipsa acestora la nivel regional (a se vedea și tabelul 4).

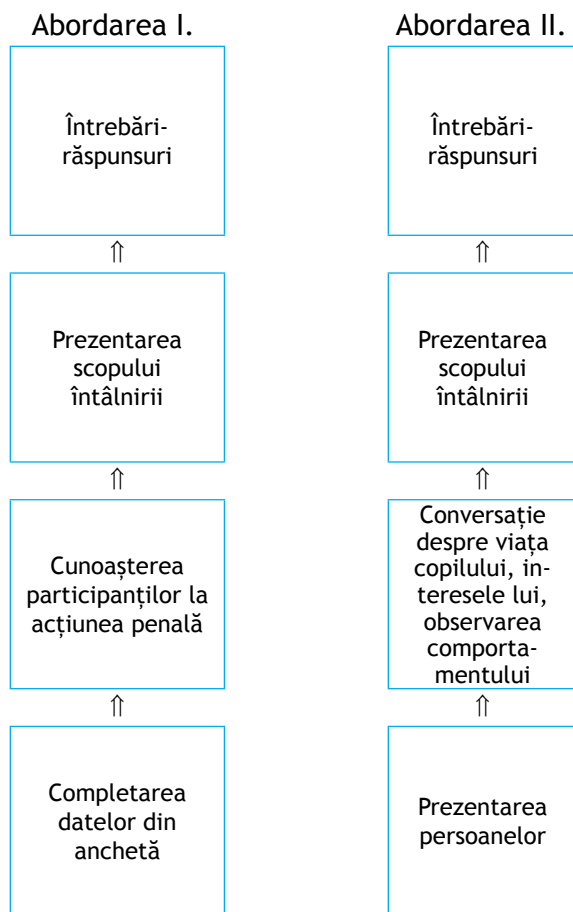
Tabelul 4.

Specialiști intervievați	Nevoile copilului din perspectiva specialiștilor
Polițiști	<i>Atenție și grijă părintească</i> <i>Asistență psihologică</i> <i>Asistență socială</i>
Procurori	<i>Asistență psihologică</i> <i>Nevoi primare - hrană, îmbrăcăminte</i>
Servicii sociale	<i>Hrană, îmbrăcăminte</i> <i>Asigurarea unui mediu favorabil, fără riscuri pentru copil</i> <i>Programe de reabilitare de lungă durată</i> <i>Grijă din partea adulților</i>

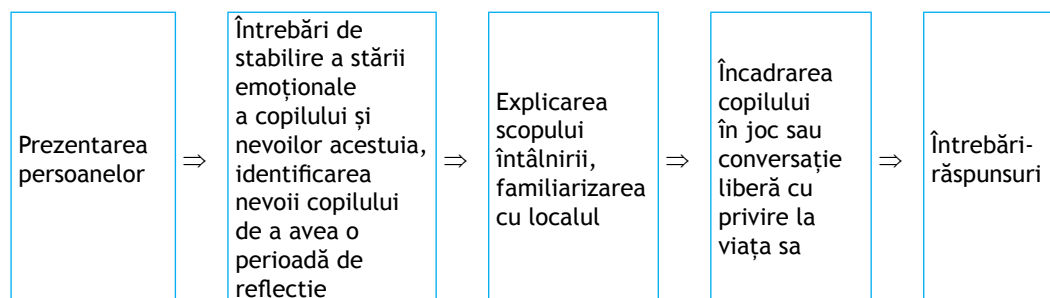
Începerea audierii

În rezultatul interviuării specialiștilor am constatat că audierea de obicei începe cu

stabilirea datelor de anchetă sau o scurtă conversație cu copilul, victimă-martor. Majoritatea specialiștilor utilizează în practică 2 abordări.

Majoritatea specialiștilor din domeniul social s-au referit la aceeași procedură de începere a audierii cu copilul.

Mulți specialiști au remarcat necesitatea unei ședințe preliminare cu copilul, înainte desfășurării audierii, în scopul stabilizării stării lui emoționale.

Conducerea audierii

În ce privește practica curentă de audiere în Republica Moldova, am solicitat profesioniștilor să se expună asupra locului/locației unde se desfășoară audierea, asupra duratei audierii, tehnicilor utilizate și modalității de adaptare a limbajului intervievatorului la nivelul de dezvoltare a copilului.

Majoritatea reprezentanților organelor de drept sau referit la două locații:

- audierea copiilor are loc în cabinetul de lucru al polițistului sau procurorului;
- într-un local special amenajat pentru desfășurarea audierilor.

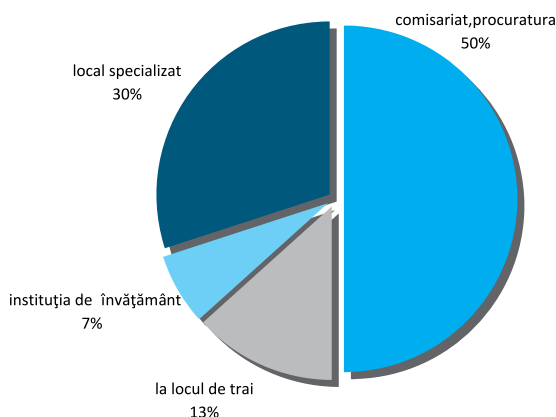

Diagrama 8. Locul audierii copiilor.

La prima locație (cabinetul reprezentantului organelor de drept) se recurge în cazurile când copilul este identificat de organele de drept sau în situațiile când psihologul

este invitat de aceste structuri, pe ultima sută de metri a audierii.

La localurile special amenajate pentru desfășurarea audierilor s-au referit acei profesioniști, care au deja experiența audierilor în asemenea locații, cunosc personalul din instituție și recunosc necesitatea aflării copilului într-un loc sigur, amenajat într-o modalitate adaptată pentru nevoile și vârsta corespunzătoare, inclusiv cu un mobilier comod pentru copil.

Deși unii reprezentanți ai organelor de drept s-au referit și la experiența de audiere a copiilor la domiciliul acestora, specialiștii din structurile sociale nu recomandă o asemenea practică.

Majoritatea specialiștilor au menționat că audierea copilului decurge în mediu o oră. Și reprezentanții organelor de drept au specificat - cu cât e mai scurtă procedura de audiere, cu atât sunt mai dese întâlnirile cu copilul. Tot ei au precizat că în cazul în care audierea decurge mai mult de 2 ore, este indicată o pauză, pe durata căreia copilul își poate exprima nevoile sale.

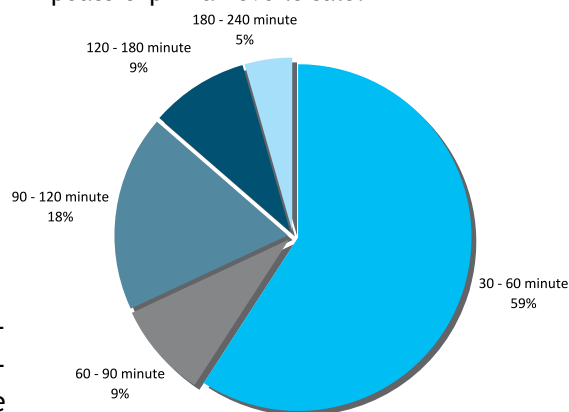

Diagrama 9. Durata audierii copilului

De asemenea, unii specialiști au concluzionat că audierea este cu atât mai scurtă, cu cât mai minuțioasă este etapa de pregătire a specialiștilor, precum și a copilului pentru audiere.

Cei mai mulți dintre specialiștii intervievați au recunoscut că nu cunosc tehnicile utilizate pentru desfășurarea audierilor, însă au menționat câteva aspecte, la care atrag atenție sau le folosesc pe durata audierii.

- **Organele de drept recurg la:** observarea comportamentului copilului, utilizarea „metodelor de convingere”, comportamentul calm și prietenos al interviewerului, adresarea unor întrebări de clarificare, conversație la nivel „părinte-copil” (care ar presupune posibila critică a acțiunilor copilului și explicarea a ceea ce este perceput ca normă morală și ce nu), ascultarea descrierii libere a evenimentului.
- **Serviciile sociale recurg la:** convorbirea și consilierea psihologică, ascultarea și reformularea întrebărilor, observarea comportamentului copilului, parafrizarea spuselor copilului sau adaptarea întrebărilor la nivelul de dezvoltare a copilului, adresarea unor întrebări de concretizare, completarea chestionarului, încurajarea copilului.

Majoritatea specialiștilor au menționat că pe parcursul desfășurării audierii copilului ei pun întrebări mixte. Însă o bună parte dintre reprezentanții organelor de drept tind să adreseze întrebări închise. Uneori aceștia utilizează procedeul verificării informației de care dispun, formulând astfel întrebarea în baza propriilor presupuneri. Pentru a verifica dacă, pe anumite segmente, copilul

minte sau nu ei recurg de asemenea la întrebări „capcană”.

Unii profesioniști din domeniul social au menționat că evită întrebările directe, de tip „Ce s-a întâmplat?”, și adresează întrebări de concretizare a informației obținute de la copil sau de concretizare (dacă el a înțeles ce l-a întrebat interviewerul). Specialiștii au precizat de asemenea că pentru a evita oferirea răspunsurilor sugestive, ei adresează copilului întrebări de tip deschis.

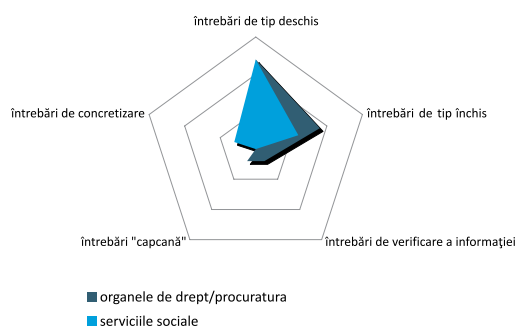

Diagrama 10. Tipul întrebărilor în funcție de domeniul specialiștilor

Întrebările și abordarea diferă și în dependență de felul în care copilul răspunde și oferă informație. Majoritatea specialiștilor consideră că de fapt copiii nu uită (situațiile traumatiche nu pot fi uitate), dar nu doresc să povestească. În asemenea cazuri, când copilul spune că nu-și amintește de momentele mai sensibile referitoare la caz, majoritatea specialiștilor decid să facă o mică pauză privind subiectul traumatic, în decursul căreia fie că abordează alte subiecte, ce se referă la viața de zi cu zi a copilului, fie că adresează întrebări referitoare la situația traumatică părinților copilului, care se află în aceeași încăpere. Pe de altă parte, specialiștii au remarcat că prezența părinților

este deseori un factor stresant pentru copil - acesta se jenează să povestească, mai ales că părinții intervin în relatarea copilului și-i cer/îl îndeamnă să spună adevărul și să nu mintă. Reprezentanții organelor de drept au menționat că anume în asemenea situații simt în mod special nevoia prezenței psihologului, care poate adresa copilului întrebări ce l-ar ajuta să-și reamintească cele întâmplate. În cazul în care copilul susține că nu-și amintește, reprezentanții organelor de drept îi descriu situația care a avut loc din punctul lor de vedere, reconstituind-o în baza informației colectate sau a propriilor presupuneri. Se mai folosește de asemenea metoda repetării întrebărilor, până când copilul începe să povestească cele întâmplate. Unii specialiști au menționat chiar că în astfel de situații recurg la asociații și încearcă să discute cu copilul despre momentele asociate situației de abuz sau despre zilele care au precedat situația de abuz. Lucrătorii din domeniul social au remarcat că, în cazul preșcolarilor și preadolescenților, recurg la elemente din joc sau desen, pentru a-l ajuta pe copil să-și expună amintirile pe hârtie.

Absoluta majoritate a specialiștilor au menționat necesitatea adaptării limbajului pe care îl folosesc la nivelul de cunoștințe și dezvoltare a copilului, precum și a utilizării întrebărilor simple. Reprezentanții organelor de drept au remarcat de asemenea complexitatea audierii copiilor cu dereglări în sfera cognitiv-emoțională și comportamentală, precum și rolul psihologului în adaptarea limbajului la nevoile speciale ale copilului. O parte din procurori au indicat importanța etapei de pregătire a specialistului pentru audiere și a cunoașterii dezvoltării copilului, astfel având posibilitatea să formuleze

întrebări adaptate nivelului de dezvoltare a copilului.

Un subiect special este utilizarea termenilor ce se referă la abuzul sexual a copilului. Majoritatea reprezentanților organelor de drept înțeleg influența traumatică pe care o are situația de abuz asupra stării psihice a copilului și încearcă să ocolească discuțiile directe despre abuzul sexual (sau consideră că unii copii și singuri ar putea povesti despre abuz), preferând ca aceste acțiuni și noțiuni să-i fie explicate de părinți/reprezentanți legali sau psihologi, iar în cazul în care consideră că informația relatată de copil nu este suficientă, solicită expertiza medico-legală a copilului. Lucrătorii din domeniul social tind să aștepte până când copilul va numi acțiunile, ca apoi să utilizeze limbajul copilului. Ei utilizează de asemenea jucăriile sau desenul ca elemente de ajutor copilului în exprimarea emoțiilor și relatarea acțiunilor, iar după ce copilul povestește cele întâmplate, precizează împreună cu el dacă asemenea acțiuni sunt corecte sau nu în raport cu ce i s-a întâmplat și îi explică acestuia care sunt drepturile lui. Majoritatea specialiștilor au relatat de asemenea că deseori sunt nevoiți să prezinte copiilor noțiuni generale de anatomie, deoarece acestora le lipsește educația sexuală.

Un alt subiect, care necesită o abordare specială este perceperea de către specialiști a veridicității mărturiilor copilului. Majoritatea lor consideră că totuși copiii mint în timpul audierii, însă abordarea audierii copilului este diferită: lucrătorii din domeniul social nu-și pun ca scop aflarea adevărului, acceptă fanteziile copilului și încearcă să afle cauza unui asemenea comportament,

pe când scopul reprezentanților organelor de drept este stabilirea adevărului.

Specialiștii din domeniul social mai des recurg la astfel de tehnici ca solicitarea povestirii detaliate sau inverse a acțiunilor, precum și adresarea întrebărilor repetate, în timp ce reprezentanții organelor de drept aduc la cunoștința copilului consecințele depozitiilor false, pun întrebări repetate sau povestesc versiunea lor asupra celor întâmplate și solicită copilului să confirme sau să infirme cele expuse de interviewer, organizează audieri repetate a copilului.

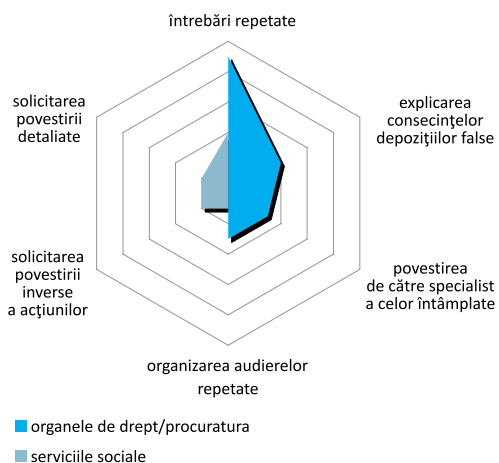

Diagrama 11. Tehnici de audiere la care recurg specialiștii din diferite domenii

Reprezentanții organelor de drept au menționat că stabilesc dacă a mințit copilul sau nu în baza comportamentului acestuia, comparând informația obținută în urma acțiunilor operative și de la alți martori pe dosar. Pe când lucrătorii din domeniul social se bazează pe observațiile asupra comportamentului verbal și non-verbal al copilului, precum și pe compararea informației obținute de la copil cu informația obținută de la reprezentanții organelor de drept.

Neconcordanța dintre cele relatate de copil și abuzator deseori influențează decizia reprezentanților organelor de drept de a organiza confruntarea. Deși majoritatea lor recunosc că nu este cea mai reușită acțiune de urmărire penală, ea influențând negativ starea copilului, și că nu folosesc acțiunea procesuală de confruntare a copilului cu infractorul. Cu toate acestea, majoritatea specialiștilor din sfera serviciilor sociale au mărturisit că au participat la asemenea acțiuni. Argumentul organelor de drept în conducerea unei asemenea acțiuni este stabilirea faptului dacă abuzatorul/copilul spune adevărul sau minte. Unii specialiști din domeniul social au mărturisit de asemenea că le este frică de infractor și nu doresc să participe la confruntare.

Copiii intervievați au confirmat parțial informația oferită de specialiști. Marea majoritate a copiilor intervievați a participat la confruntare, aceasta fiind percepută de ei ca o experiență stresantă, traumatică, în timpul căreia au trăit starea de frică față de abuzator și de urmările celor relatate.

Necesitatea de a verifica veridicitatea declarațiilor făcute de copil, precum și lipsa etapei de pregătire a audierilor impune desfășurarea audierilor repetate a copiilor. Astfel, majoritatea specialiștilor au recunoscut că în mediu întreprind/participă la 2 - 3 audieri. Alții spun că au reușit să afle informația necesară în urma unei singure audieri, în special în cazul pregătirii acesteia din timp. Mai mulți reprezentanți ai organelor de drept au recunoscut că de fapt copilul este invitat în birou de câte ori este necesar, de fiecare dată când apare o informație nouă pe dosar.

Unii specialiști din domeniul social au menționat că nu întotdeauna sunt invitați la audierea copilului. Copiii, la rândul lor, percep audierile repetate ca generatoare de emoții negative, precum și de frică față de necunoscut, de lipsă a controlului asupra situației și vieții.

Audierile repetate, precum și desfășurarea acestora de către diferiți specialiști, necunoscuți copilului, influențează negativ perceperea de către copil a audierii însăși, a specialiștilor noi și a reacțiilor la stres. Astfel, majoritatea copiilor care au trecut prin audieri multiple, au menționat că o asemenea experiență a provocat un șir de reacții emoționale și comportamentale negative, inclusiv nedorința copilului de a coopera cu organele de drept.

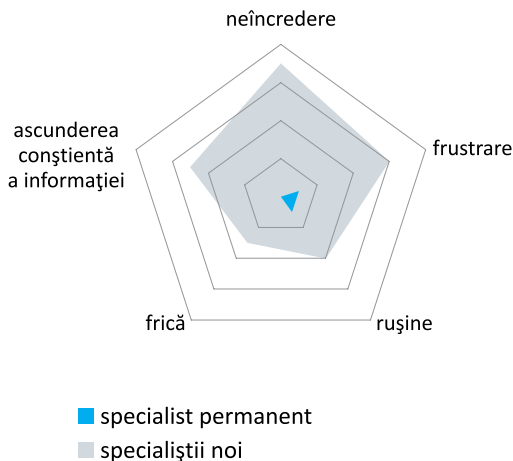

Diagrama 12. Efectele schimbării intervievatorului.

Finalizarea audierii

Majoritatea intervievaților au menționat că audierea finalizează cu citirea și consemnarea procesului verbal. În același rând, participanții la evaluarea rapidă au remarcat că eta-

pa de încheiere a audierii în mare parte este percepută ca fiind o acțiune automatizată și nu acordau prea mare importanță acesteia.

Specialiștii din domeniul social atrag atenție mai mare stabilizării stării emoționale a copilului, mulțumirii și încurajării acestuia, explicării procedurilor care vor urma. Reprezentantii organelor de drept se orientează spre stabilirea regulilor de securitate a copilului, încurajarea lui și spre elemente de prevenire a situațiilor asemănătoare pe viitor prin mustrarea copilului.

Evaluarea audierii

Majoritatea reprezentanților organelor de drept au evaluat audierile desfășurate ca fiind eficiente, argumentul fiind obținerea mărturiilor din partea copilului și acceptarea să depună mărturie în instanța de judecată. În același timp, unii specialiști au evaluat drept ineficiente și traumatizante practicile de audiere a copiilor.

Atât reprezentanții organelor de drept, cât și specialiștii serviciilor sociale au prezentat care sunt elementele ce au influențat pozitiv audierea copilului și au minimizat victimizarea secundară a acestuia: abilitatea specialistului de a fi atent la nevoile copilului și la informația obținută, stabilirea relațiilor de încredere între specialist și copil, acordarea timpului necesar pentru reflecție, cunoașterea psihologiei copilului, asigurarea confortului emoțional, asigurarea acoperirii nevoilor de bază ale copilului, crearea mediului de susținere, lucrul în comun al specialiștilor, planificarea acțiunilor până și după audiere, monitorizarea cazului pe durata procesului de urmărire penală și implicarea

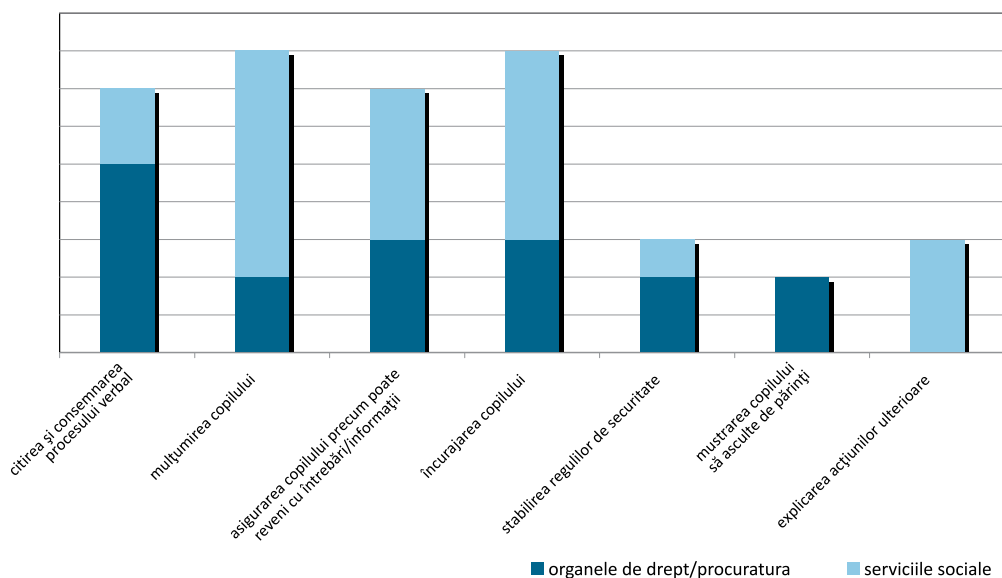

Diagrama 13. Finalizarea audierilor în viziunea reprezentanților organelor de drept și celor din domeniul social.

specialiștilor din diferite domenii în asistența copilului.

Concluzii

La finele subcapitolului *Organizarea și desfășurarea audierilor* ținem să reiterăm principalele concluzii, identificate în cadrul analizei practicilor curente de audiere a copiilor victime-martori. Concluzii ce se referă în mod special la etapele procesului de audiere.

1. Cu toate că audierea victimelor, martorilor și suspecților, ca valoare, este recunoscută ca fiind cea mai eficientă metodă de stabilire a faptelor, tradițional, majoritatea specialiștilor o învață din exemplele colegilor, din experiența practică sau în baza propriei intuiții. Rezultatele unei asemenea practici sunt evidente - specialiștii pot însuși tehnici inacceptabile unei audieri și riscă să omită informația de valoare. În același timp, metodei nu i se alocă timp și spațiu necesar pentru planifica-

rea, conducerea și evaluarea acesteia.

2. Etapa de planificare a audierii nu este valorificată pe deplin - profesioniștii nu colectează datele cu privire la particularitățile de dezvoltare a copilului, practic acțiunile de protejare a bunăstării copilului sunt neplanificate.

3. Deși locul interviewării contează mult pentru buna ei desfășurare, există o etapă de pregătire a locației pentru audiere. De cele mai dese ori audierea are loc în cabinetul reprezentantului organelor de drept, adesea în prezența mai multor colaboratori în oficiu, cu întreruperea audierii și alte incomodități.

4. Cu toate recomandările din literatura de specialitate, audierea decurge în formă de întrebări-răspunsuri, scontând de obicei un răspuns închis, și sunt construite în așa fel, ca să confirme presupunerea profesionistului. În majoritatea cazurilor copilul nu este infor-

mat despre drepturile sale sau procedurile care urmează, iar dacă și este informat despre drepturile pe care le are, nu i se explică, corespunzător vârstei, ce ar însemna aceste drepturi. Stabilirea unei relații de încredere cu copilul este percepută ca fiind utilă, dar în același timp considerată de prisos și nu este luată în considerare.

5. În majoritatea cazurilor audierea este finalizată prin semnarea documentelor necesare. Deseori specialistul din domeniul

social este nevoit să-i explice copilului acțiunile care vor urma, precum și să lucreze cu acesta pentru a-i stabiliza starea emoțională și a planifica acțiuni de asistență ulterioară.

6. Interviewarea profesioniștilor a demonstrat că doar un număr redus de specialiști din sistemul social evaluează prestația lor sau calitatea intervențiilor pe caz. Pentru majoritatea specialiștilor succesul audierii rezidă doar în obținerea mărturiilor de la copil.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

CONCLUZII

Evaluarea rapidă a practicilor curente de audiere a copiilor victime-martori și-a propus drept obiectiv să constate dacă aceste practici corespund standardelor internaționale în domeniul drepturilor copiilor și, în special, în ce măsură este echilibrat interesul suprem al copilului cu interesele justiției, în ce măsură se asigură conlucrarea diferiților specialiști în beneficiul copilului cel puțin pe durata urmăririi penale.

Analiza acestor practici a confirmat importanța audierii ca un instrument esențial în colectarea datelor (probelor). Totodată, opiniile specialiștilor referitor la planificarea/pregătirea și conducerea audierii, precum și la competența copilului victimă-martor sunt foarte controversate. O bună parte dintre ei consideră, pe de o parte, că minorii sunt martori periculoși, ei pot să mintă cu ușurință despre cele întâmplate, iar pe de altă parte, că sunt victime „obișnuite” și, respectiv, audierea acestora nu reclamă o pregătire specială și poate fi desfășurată în condiții obișnuite de birou. O altă parte a specialiștilor (de obicei, este vorba de cei cu experiență de mediere a audierilor) consideră că minorii sunt martori extraordinari, că ei nu mint despre abuz, doar că se impune o abordare specială față de audierea acestora, avându-se în vedere trauma suportată. Procesul de audiere a copiilor victime-martori reclamă o pregătire specială, desfășurarea audierilor urmează să aibă loc preferabil într-o locație special amenajată.

În același timp, evaluarea rapidă a practicilor curente de audiere a copiilor victime-martor dă în vileag un șir de lacune și inadvertențe, ce pot influența (și influențează) negativ eficiența procesului de urmărire penală, precum și perspectiva protejării interesului suprem al copilului, respectării drepturilor acestuia, dar și ale profesioniștilor care lucrează asupra cazurilor de abuz a copiilor.

Principalul impediment, din perspectivă socială, în procesul de audiere a copiilor victime-martori este lipsa unei abordări sistematice și flexibile a audierii, bazată pe interesul suprem al copilului, care să ia în considerație vârsta, starea și abilitățile lui, mediul social și educațional și tipul de abuz. Ori abordarea flexibilă și sistemică necesită o pregătire specială a profesioniștilor, planificarea acțiunilor și o conlucrare inter-disciplinară, rezervarea timpului necesar pentru pregătirea copilului de audiere și a audierii însăși. Toate aceste elemente sporesc eligibilitatea copiilor victime-martor pentru participare pe dosar, reduc victimizarea secundară a lor și minimizează subiectivismul interviuatorului, respectiv, scade numărul cazurilor abordate greșit.

Astfel, reieșind din principiile de lucru în cazul audierii copilului, practica națională ne face să tragem următoarele concluzii, care într-o redacție mai simplă se regăsesc și la finele unor capitole din prezentul raport.

1. Practicile existente în Republica Moldova, precum și recomandările specialiștilor au conturat două abordări față de investigarea

cazurilor de abuz a copiilor. Prima abordare este utilizată la moment pe larg, obiectivul ei urmărind interesul de îndeplinire a sarcinilor individuale ale fiecărui specialist. Cea de-a doua abordare are ca obiectiv asigurarea bunăstării copilului și poartă deocamdată caracter recomandabil.

2. Deși calitatea informației oferite de victimă este importantă pentru asigurarea unei investigații eficiente, adesea specialiștii nu posedă tehnicile adecvate stabilirii relației de încredere cu victima sau conducerii unei audieri eficiente. De regulă, ei desfășoară audierea victimei conducându-se de un număr redus de principii ale interviului, obținute fie în baza instruirii de specialitate, fie în urma observării tehnicii de lucru a colegilor, iar uneori și în baza intuiției personale. Rezultatele unei asemenea practici sunt evidente - specialiștii pot însuși tehnici inacceptabile unei audieri și riscă să omită informația de valoare. În același timp, metodele nu i se alocă timp și spațiu necesar pentru planificarea, conducerea și evaluarea acesteia.

3. Cu toate recomandările din literatura de specialitate, audierea decurge în formă de întrebări-răspunsuri, scontând de obicei un răspuns închis, și sunt construite în așa fel ca să confirme presupunerea profesionistului. În majoritatea cazurilor copilul nu este informat despre drepturile sale sau procedurile care urmează, iar dacă și este informat despre drepturile pe care le are, nu i se explică, corespunzător vârstei, ce ar însemna aceste drepturi. Stabilirea unei relații de încredere cu copilul este percepută ca fiind utilă, dar în același timp considerată de prisos și nu este luată în considerare.

4. Analiza practicii naționale curente confirmă că majoritatea specialiștilor nu au beneficiat de instruire specializată în domeniul audierii copilului, manifestărilor traumei sau abordării multidisciplinare a cazurilor de abuz a copilului. Acest lucru se constată prin faptul că cei mai mulți dintre specialiștii intervievați nu au fost în stare să ofere informații pertinente privind particularitățile de dezvoltare a copiilor la diferite vârste, precum și cele de gen. O lacună identificată este și numărul limitat de materiale metodice, ghiduri referitoare la principiile standard de lucru cu cazurile copiilor abuzați, pe care ar putea miza specialiștii în activitatea cotidiană.

5. Deși există stipulări directe care obligă ofițerul de urmărire penală sau procurorul să stabilească o tactică de interviu care să nu prejudicieze psihicul copilului (Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 37), practica națională de audiere a copilului denotă că aceștia sunt supuși întrebărilor de multiple ori, precum și de persoane diferite, asupra lor se exercită presiuni pentru a obține informație specifică, fapt care acționează negativ asupra copilului, iar în ultimă instanță prejudiciază calitatea informației și buna desfășurare a procesului.

6. Scopul audierii este obținerea mărturiilor de la copil, care, de cele mai multe ori, nu decurge conform principiilor generale de audiere, cum ar fi respectarea interesului suprem al copilului sau dreptului său de a-și exprima liber opinia.

7. Chiar dacă legislația Republicii Moldova descrie și prevede o locație menită audierii copiilor victime-martori, numărul de audieri

și informația ce urmează a fi obținută, audierile au loc totuși în instituțiile organelor de drept, dar nu într-un loc special amenajat în acest scop (cum ar fi camera de audiere pentru copiii abuzați), dată fiind lipsa unor astfel de spații, din care cauză această modalitate de audiere a copiilor în republică practic nu este răspândită.

8. Deși locul interviuării contează mult pentru buna ei desfășurare, nu există o etapă de pregătire a locației pentru audiere. De cele mai dese ori audierea are loc în cabinetul reprezentantului organelor de drept, adesea în prezența mai multor colaboratori în oficiu, cu întreruperea audierii și alte incomodități.

9. Etapa de planificare a audierii nu este valorificată pe deplin - profesioniștii nu colectează datele cu privire la particularitățile de dezvoltare a copilului, practic acțiunile de protejare a bunăstării copilului sunt neplanificate.

10. Planificarea audierii copiilor se limitează la colectarea datelor de identitate a copilului și adesea nu presupune decât o întrevvedere în prealabil între diferiți specialiști, care lucrează/ar trebui să lucreze cu acest copil

11. Chiar dacă lucrătorii organelor de drept urmează prevederile legale de a invita la audieri psihologi, pedagogi sau asistenți sociali, ei nu realizează pe deplin necesitatea asistării acestora pentru succesul audierii. Totodată, majoritatea specialiștilor din structurile de stat formează echipe multidisciplinare ad-hoc sau în cazuri când nu e posibil a lucra individual, pe când cei din ONG-uri preferă

formula echipei multidisciplinare în toate cazurile asistate.

12. Practica curentă arată că organizațiile implicate în asistența și protecția copilului recurg foarte rar la schimbul de informație între ele. De asemenea, planificarea audierilor în comun are loc foarte rar, iar specialistul din domeniul social este invitat la audiere de multe ori doar pentru a respecta prevederile legale.

13. Chiar și atunci când există o colaborare în cadrul echipei multidisciplinare, analiza practicilor curente de audiere a copiilor victime-martor demonstrează că ședințele se organizează ad-hoc, iar regulamentul sau procesul verbal al ședinței echipei este urmat de un număr mic de organizații.

14. Abordarea multidisciplinară a cazurilor se reduce la întâlnirea diferiților specialiști în oficiu pentru a audia copilul, la semnarea documentației necesare și oferirea asistenței ulterioare, fără coordonarea, în prealabil sau ulterior, a acțiunilor de asistență și protecție. De multe ori specialiștii care participă la audierea copilului nu sunt instruiți în acest domeniu.

15. Sintetizând recomandările internaționale, desprindem 5 principii cheie, de care ar trebui să se conducă specialiștii care lucrează cu copiii victime-martor: *abordarea multidisciplinară a cazului, planificarea audierii, conducerea audierii, finalizarea audierii și evaluarea audierii*. În același timp, trebuie să recunoaștem că această schemă este întru totul respectată doar de psihologi, pedagogi și reprezentanții organizațiilor neguvernamentale, și mai rar de reprezentan-

ții structurilor de stat, motivul fiind presiunea termenilor restrânși prestabiliți și a unor prevederi ale legislației.

18. Deși mai multe țări aplică noțiunea „interviu investigativ”, care, potrivit standardelor internaționale reclamă o serie de principii, totuși nu s-a ajuns să fie definite un număr anumit de principii de organizare și desfășurare a audierii, unanim acceptate în practica internațională și recomandabile practicilor naționale.

RECOMANDĂRI

Evaluarea practicilor curente de audiere a copiilor victime-martor, precum și analiza lacunelor, inadvertențelor identificate ne-au permis să venim cu un șir de recomandări privind eficientizarea procesului de audiere precum și, implicit, a celui de urmărire penală atât din perspectiva respectării drepturilor copiilor, cât și a îmbunătățirii practicilor de lucru a profesioniștilor asupra cazurilor de abuz a copiilor.

1. Luând în considerare practicile curente de audiere a copiilor, victime-martor ale exploatării sexuale relevate în procesul prezentei evaluări rapide, în Republica Moldova se impune o instruire permanentă a profesioniștilor care lucrează cu copiii victime-martor, specializată în domeniul instrumentelor și documentelor naționale și internaționale în materia drepturilor copilului și audierii acestuia, principiilor generale de asistență și protecție a copilului, a etapelor de organizare a audierii, abordării multidisciplinare a cazurilor de abuz a copiilor, psihologiei dezvoltării copiilor și etapelor audierii.

2. Respectarea principiului interesului suprem al copilului reclamă perfecționarea în continuare a metodelor și procedeele de identificare a nevoilor copiilor victime-martor, de organizare a protecției copilului și familiei acestuia, de pregătire a lui pentru audiere de către un specialist bine instruit în sensul dat. În acest context urmează să se atragă mai multă atenție informării copilului despre drepturile lui, acestea fiind principalele obiective în ceea ce privește asigurarea interesului suprem al copilului.

3. Sensibilizarea grupurilor profesionale care lucrează cu copii, în special reprezentanții organelor de drept, despre importanța organizării audierilor într-un local special amenajat (camera de audiere), favorabil copilului, astfel asigurându-se calitatea mărturiilor colectate de la copilul victimă-martor.

4. Se impune crearea unui număr suficient de localuri, special amenajate pentru audierea copiilor (camere de audiere a copiilor) și promovarea în rândul profesioniștilor a practicii audierii copilului nu doar într-un anturaj adaptat nevoilor acestuia, ci și înregistrării audio și video a mărturiilor lui. Asemenea localuri solicită un personal special instruit în acest sens și o conclucrare interinstituțională.

5. Utilizarea înregistrărilor audio și video în calitate de probe în instanța de judecată, fără a chema copilul victimă-martor în fața instanței de judecată. În caz de necesitate, partea acuzării, partea apărării și judecătorul se vor deplasa în camerele de audiere a copiilor. Astfel se va crea un

mediu netraumatizant pentru copil și se va reduce la minim numărul audierilor, asigurându-se în același timp principiul contradictorialității în procesul penal.

6. Micșorarea numărului de audieri a copilului și reducerea victimizării acestuia este un alt imperativ, care necesită aplicarea regulii de număr limitat de interviuri (preferabil 1) și specialiști constanți. Conversația cu copilul trebuie să aibă loc la una din etapele finale ale procesului de urmărire penală, când toate dovezile/problemele și informațiile posibile au fost colectate.

7. Este recomandabil ca audierea să se desfășoare într-un timp cât mai scurt după ce copilul a fost abuzat, când informația oferită de el poate fi cea mai detaliată. O problemă serioasă pentru procesul de urmărire penală este faptul că deseori copiii sunt singurii martori și alte surse de colectare a informației nu sunt disponibile. În asemenea cazuri un rol important îl joacă membrii echipei multidisciplinare, implicați în procesul de colectarea a informației și materialelor privind abuzarea copilului, care trebuie să colecteze cât mai multă informație înaintea interviurii victimei-martor.

8. Se impune o sinteză a practicilor de lucru în echipele multidisciplinare pentru a defini criteriile de abordare multidisciplinare, definiția echipei multidisciplinare și principiile-standard de activitate a ei.

Prezentul Raport este un prim pas în tentativa de analiză și evaluare a practicilor curente de audiere a copiilor, victime-martori ai traficului de ființe umane/abuzării sexuale, obiectivele lui fiind de fapt o intenție de a estima cum are loc conducerea audierii, abordarea multidisci-

9. Este imperios necesară descoperirea bunelor practici, atât naționale, cât și mai ales internaționale de audiere a copiilor victime-martor și replicarea lor în cadrul unor mese rotunde/conferințe practiceștiințifice sau publicații tematice. Acest lucru ar acoperi lipsa literaturii metodice, dar și ar crea o platformă de discuții privind perfecționarea continuă a unor asemenea practici.

10. Este de asemenea imperios necesară elaborarea materialelor metodologice/ghiduri pentru profesioniștii implicați în audierea copiilor victime-martor, care ar descrie nu doar sarcinile și modalitatea de conlucrare a membrilor echipelor multidisciplinare, ci și tehnicile de audiere și modalitatea de pregătire și organizare a acesteia.

11. Dat fiind faptul că majoritatea respondenților intervievați au remarcat potențialul beneficiu al serviciilor de supervizare sau evaluare a tehnicii de audiere și recunosc importanța acestora, se impune elaborarea unui mecanism de evaluare a prestației serviciilor specialiștilor, fapt care ar permite perfecționarea continuă a practicilor de audiere a copiilor victime-martor.

12. Ar fi oportună o conferință internațională privind studiul noțiunilor „interviu investigativ” și definirea unor recomandări, principii, unanim acceptate, de organizare și desfășurare a audierilor, care ar putea servi ulterior de principii-standard în contextul dat.

plinară a cazurilor, precum și perceperea de către copil al intervențiilor din partea grupurilor profesionale. Autorii speră că o eventuală lectură și dezbateri privind practicile reflectate în acest Raport, a lacunelor identificate și recomandărilor propuse ar putea servi drept o platformă de analiză mai minuțioasă și elaborare a tacticilor de perfecționare a practicilor curente și politicilor de prevenire și contracarare a exploatarea copiilor, de organizare și îmbunătățire continuă a asistenței și protecției, respectării drepturilor copilului din perspectiva interesului lui suprem.